

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Anna Chmelíková

Domácí zvířata v českých přirovnáních

Domestic animals in Czech similes

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Dominika Kovářiková, M.A., Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Dominice Kovářkové, M.A., Ph.D. za trpělivý přístup, motivaci, cenné rady a za čas, který mi během práce věnovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. prosince 2022

Anna Chmelíková

Abstrakt (česky):

Tématem této bakalářské práce jsou česká přirovnání, která obsahují lexémy označující domácí zvířata a jejichž komparátorem je spojka *jako*. Cílem práce je vyhledat seznam přirovnání a popsat především frekvenční rysy vyhledaných frazémů, dále jejich variantnost. Zvolenou metodou je analýza potenciaálních přirovnání v korpusu SYN verze 9 frazeologicky označovaném nástrojem FRANTA. Získaná přirovnání u nejfrekventovanějšího lemmatu *pes* jsou porovnána s hesly ze slovníků (*Slovník české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání, Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I*) a s mluvenými korpusy (ORAL verze 1, Ortofon verze 2). Výsledky analýzy ukazují nízký výskyt přirovnání v korpusu a procentuální zastoupení přirovnání se pohybuje v řádu jednotek. Výsledky porovnání neobjevily nově vznikající přirovnání.

Klíčová slova (česky): domácí zvíře, frazémová anotace a textová analýza (FRANTA), frazeologie a idiomatika, frekvence, přirovnání

Abstract (in English):

The subject of this bachelor thesis is Czech similes, which contain lexemes identifying domestic animals and whose comparator is a conjunction such as. The aim of the work is to search for a list of similes and to describe the frequency features of the searched for idioms, as well as their variantity. The chosen method is the analysis of potential similes in the corpus SYN version 9, which is labelled by the frazeologically tool called FRANTA. The acquired similes of the most-frequented lemma *dog* are compared with data from dictionaries (*Dictionary of Czech Phraseology and Idiomatics 1: Comparisons, Animal Names in Czech Phraseology and Idiomatics: Thematic phraseology dictionary I*) and with spoken corpus (ORAL version 1, Ortofon version 2). The results of the analysis show a low incidence of similes in the corpus, and the percentage of comparisons is in the order of units. The comparison results did not reveal emerging similes.

Key words (in English): domestic animals, frequency, phraseology and idiomatics, phraseological annotation and text analysis, similes

Obsah

1	Úvod	7
2	Frazeologie a idiomatika	9
2.1	Frazém a idiom	9
2.2	Klasifikace frazémů	10
2.3	Funkce frazémů	11
3	Přirovnání	11
3.1	Struktura přirovnání	12
3.1.1	Formální hledisko	12
3.1.2	Sémantické hledisko	12
3.2	Funkce přirovnání	14
3.3	Přirovnání v dalších jazykových příručkách	14
3.4	Přirovnání na bázi zvířat	15
3.5	Obecné jazykové rysy	16
3.6	Dělení	16
4	FRANTA	17
5	Zdroj a zpracování dat	18
6	Představení užitého materiálu	19
6.1	Korpusová data	19
6.2	Slovníky	20
7	Popis práce	22
7.1	Výběr dat a jejich třídění	22
7.2	Vyhledávání dat	23
7.3	Frekvence	25
8	Výsledky	26
8.1	Shrnutí výsledků	26
8.1.1	Heslo pes ve slovnících a v mluvených korpusech	28
8.2	Výpis výsledků	30
8.2.1	Dobytěk	31
8.2.2	Drůbež	37
8.2.3	Mazlíčci	39
9	Závěr	43
10	Seznam použité literatury	45

Příloha č. 1	49
Příloha č. 2	57

1 Úvod

Bakalářská práce se věnuje přirovnáním, která obsahují lexémy označující domácí zvířata. Konkrétně je předmětem zkoumání vybraný vzorek českých přirovnání obsahující označení pro některé z domácích zvířat, jejichž komparátorem je spojka *jako*. Práce si klade několik cílů. Zaprvé vyhledat co nejkomplexnější seznam tohoto typu přirovnání, a to pomocí korpusových nástrojů, jako je Frazémová anotace a textová analýza (FRANTA) a KonText. Sekundárním úkolem poté bude analyzovat rysy vyhledaných frazémů, především frekvenční – absolutní frekvenci přirovnání u jednotlivých zvířat, poté i frekvenční rozdíly v různých typech textů. Kromě frekvenčních vlastností se práce ve zkratce zaměří i na množství a podobu variant vybraných přirovnání či vysvětlení méně známých přirovnání na základě kontextu, v kterých se vyskytují.

Motivací k výběru tohoto tématu práce byl fakt, že i přes obsáhlý základ, který reprezentuje *Slovník české frazeologie a idiomatiky* vytvořený F. Čermákem a kolektivem autorů, je ve většinové společnosti uživatelů českého jazyka zájem o předmět frazeologie a idiomatiky spíše okrajový. Přitom je tento předmět bohatým zdrojem kulturního dědictví českého jazyka.

Obsahem teoretické části práce je vysvětlení základních pojmů frazeologie a idiomatiky, především jednotek a jejich klasifikace a funkce. Dále se práce zaměřuje na konkrétní jednotku, a to přirovnání. Především prostřednictvím vědecké práce F. Čermáka a E. Mrhačové představí přirovnání, jeho strukturu, funkci a klasifikaci. V další části bude tento výklad porovnán s jazykovědnými příručkami a mluvicemi, jako je *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček, 2010), *Příruční mluvnice češtiny* (Karlík, Nekula, Rusínová, 2012) a *Nový encyklopedický slovník češtiny* (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2012–2020).

V teoretické části práce se představí užitý materiál, kromě korpusových dat jsou informace o přirovnání v praktické části práce čerpány i z 1. dílu *Slovníku české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání* (Čermák, 2009) od F. Čermáka a frazeologického slovníku E. Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I.* (Mrhačová, 1999).

Dále práce teoreticky seznamuje i s korpusovým nástrojem FRANTA, který je stěžejní pro praktickou část práce. Nástroji FRANTA se věnuje studie M. Hnátkové *Značkování frazémů a idiomů v českém Národním korpusu s pomocí Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (Hnátková, 2002), článek M. Hnátkové a M. Kopřivové *From*

Dicitionary to Corpus (Hnátková, Kopřivová, 2014) a informace z portálu Českého národního korpusu.

Praktická část se soustředí na frekvenční zastoupení přirovnání, která obsahují označení zvířat, v porovnání s celkovým počtem lexémů označujících tato zvířata v korpusu. Blíže se soustředí na vybrané zvíře (*pes*) spolu s jeho jazykovými obdobami a porovnává výsledná data z psaného korpusu s hesly ze slovníku F. Čermáka a E. Mrhačové a s mluvenými korpusy ČNK.

2 Frazeologie a idiomatika

Frazeologie a idiomatika je jazykovědná disciplína zabývající se zkoumáním a popisem specifických jazykových jednotek, kterými jsou frazémy a idiomy, zároveň tento termín označuje i celkový soubor takových jednotek v jazyce či např. soubor frazémů a idiomů typických pro určitého autora.¹

2.1 Frazém a idiom

V českém prostředí se frazeologií a idiomatikou zabývá především F. Čermák, který frazém a idiom definuje takto: „*Frazém a idiom je takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)*.“²

Uvažujeme-li o rozdílu mezi frazémem (frazeologií) a idiomem (idiomatikou), platí, že pokud na jazykový útvar nahlížíme z formální stránky, používáme termín frazém. Pokud ho naopak zkoumáme ze sémantického hlediska, hovoříme o idiomu.

Z výše uvedené definice F. Čermáka tedy vyplývá několik konstitutivních rysů frazémů a idiomů (dále jen frazémů). Jsou jimi vícesložkovost, ustálenost (formy a významu) a formální nebo sémantická anomálnost.

Frazémy jsou tedy typicky víceslovné, i když vícesložkovost prvků se vztahuje např. i na i na úroveň morfémů, a to třeba ve slově *zákeřný*.³

Dalším typickým rysem frazémů je ustálenost. Frazémy jsou pevné celky, formálně i významově, a pravidelně se vyskytují v běžném jazykovém užívání, což vede i ke všeobecné znalosti těchto jednotek ve většině společnosti.

Třetím typickým rysem frazémů je anomálie formální nebo sémantická. Podle F. Čermáka je anomálie „*[...] odchylka od jazykových pravidel různého druhu založených na analogii*.“⁴ Formální anomálie spočívá v ustálenosti formy, která je ovšem často realizovatelná jen do určité míry, v mnoha případech s určitou možností variability. Sémantická anomálie spočívá v ustálenosti a nesoučtovosti významu nebo v použití metafory a metonymie. Příkladem obou typů anomálií je *hlava dřavá*. Standardně předchází přídavné jméno podstatnému jménu, zde je to opačně (formální anomálie). A v doslovném významu nemá daný jedinec dřavou hlavu, ale je zapomnětlivý (sémantická anomálie).

---

¹ Čermák, 2007, s. 25.

² Tamtéž, s. 33.

³ Tamtéž, s. 33.

⁴ Čermák, 2017, heslo Anomálie.

Dalšími rysy, které se však neobjevují u všech frazémů, jsou ekonomičnost, expresivita, sémantická inkompatibilita komponentů, monokolokabilita, symboličnost a vágnost. V následujících odstavcích některé vybrané rysy podrobněji představím.

Frazeologické a idiomatické kombinace prvků svou ekonomickou formou (ekonomičností) slouží k úspornějšímu okomentování situace místo složitější doslovné výpovědi. Příkladem je rozšířená fráze *na shledanou*, jedná se o pozdrav při loučení, kde by jinak mohla být celá věta obsahující sloveso *shledat (se)* a např. časový údaj, místo či jiné přibližující informace o shledání.

Expresivita není pouze významová, ale i formální. Projevuje se často nápadnou odchylkou či kontrastem vůči formě i významu obvyklého jazykového projevu. Pro doložení tohoto jevu bychom mohli použít výše zmíněný příklad *hlava dřavá*.

Kompatibilita neboli slučitelnost vyznačuje společný (sémantický) znak slov tvořící určitou kombinaci. Tento jev je charakteristický pro pravidelný jazyk, kde se slovní kombinace logicky tvoří na základě podobnosti. Odlišná situace však může nastat při vytváření frazémů a idiomů, kde jsou jednotlivé komponenty naopak významově neslučitelné, inkompatibilní.⁵

Za komentář stojí také přítomnost monokolokabilních slov ve frazémech. Tato slova jsou schopná konstruovat jazykové kombinace pouze s omezeným množstvím lexikálních forem. Osamostatněná poté často ztrácejí svůj význam i funkci.⁶ Příkladem monokolokabilních lexikálních forem je *holičkách (nechat někoho na holičkách)*, *pré (mít pré)*, *krážem (křížem krážem)* a další.

2.2 Klasifikace frazémů

Pro svou klasifikaci frazémů si vypůjčím členění představené F. Čermákem.⁷ Ten vymezuje dvě základní roviny slovních kombinací – větnou a nevětnou. Mezi větné kombinace řadí přísloví, pořekadla, pranostiky a formule. Mezi nevětné poté například rčení či úsloví. Přirovnání může mít povahu větnou i nevětnou. Zvláště F. Čermák řadí ještě binomiály, které nejsou vždy frazémy. Toto rozdělení se přibližně odráží i v několikavazkovém *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*, s jehož prvním dílem budu v průběhu písemné práce pracovat při analýze konkrétních příkladů frazémů a idiomů.

---

⁵ Čermák, 2007, s. 29.

⁶ Čermák, 2017, heslo Monokolokabilita.

⁷ Čermák, 2007, s. 33.

2.3 Funkce frazémů

Dle F. Čermáka mezi základní funkce frazémů řadíme funkci nominativní a strukturní, kdy frazém či idiom jakožto ustálené jazykové pojmenování je součástí většího textového celku. Z pojmu pojmenování vyplývá i další funkce, a to je sdělování informací, komunikace.

Frazémy v textu vykonávají však vedle výše zmíněných základních i další úlohy, těmi jsou úloha ekonomická, estetická, metajazyková a evaluativní. Ekonomická funkce byla vysvětlena již výše.⁸ Estetická funkce se vyskytuje u některých frazémů, které svým celkem ztvární obraz působící dojem libivosti, krásy. Příkladem je přísloví – *Kdo šetří, má za tři*. Při použití metajazykové funkce vkládáme do souvislého vlákna běžné řeči nějaký frazém vztahující se k našemu postoji, myšlenkám, pocitům; příklad takového frazému je *lépe řečeno, mám to na jazyku* a další.⁹ V neposlední řadě je poté nezbytné zmínit evaluativní úlohu, frazémy totiž často slouží jako nástroj k hodnocení. Evaluativní funkce je jednou ze specifických funkcí často přítomnou právě u přirovnání.

3 Přirovnání

Přirovnání neboli komparace je víceslovné pojmenování, jež má několik základních vlastností a do určité míry předepsaný strukturní model.

První z vlastností je způsob, jakým pojmenováváme. V komunikaci můžeme danou osobu, předmět apod. označit přímo, či nepřímo. Přirovnání je poté nepřímé pojmenování, kdy pro vyjádření využíváme poukazu na podobnost mezi jednotlivými komponenty.¹⁰

Přirovnání je stejně jako ostatní frazémy ustáleným pojmenováním, je tedy známo širší společnosti. Oproti tomu neustálené pojmenování slouží momentálním potřebám daného mluvčího, je známo úzké skupině lidí a vytváří se dle situace.

F. Čermák na základě výše vyjmenovaných rysů přirovnání definuje jako „ustálené a idiomatičké pojmenování sloužící k označení a hodnocení (především) podobnostního vztahu mezi jménem (substantivem), určeným v konkrétním kontextu, a předem daným modelem.“¹¹

---

⁸ Funkce je vysvětlena v podkapitole Frazém a idiom u pojmu ekonomičnost ve výčtu rysů.

⁹ Čermák, 2007, s. 60.

¹⁰ Tamtéž, s. 385.

¹¹ Tamtéž, s. 386.

3.1 Struktura přirovnání

3.1.1 Formální hledisko

Komponenty jednoduchého, nerozvinutého přirovnání se z formálního hlediska tvoří pomocí čtyř slovních druhů, těmi jsou substantivum (S), adjektivum (A), verbum (V) a adverbium (ADV). Pro levou stranu je základním komponentem verbum, pro pravou naopak substantivum.¹² Příkladem je *koukat (V) jako tele (S) na nový vrata* nebo *být (V) silný jako býk (S)*. Zbývají dva slovní druhy, adjektivum a adverbium, rozvíjí verbum a substantivum, výskyt adjektiva je častější. Levou a pravou stranu poté spojuje komparátor (k), tomu se budu podrobněji věnovat v následující kapitole.

Zatímco F. Čermák považuje za elementární komponent pro levou stranu verbum, E. Mrhačová se ve svém frazeologickém slovníku *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* (Mrhačová, 1999) zmiňuje v této souvislosti nejen o verbu, ale ve stejné míře i o adjektivu.¹³

Základní slovní druhy používané pro zformování přirovnání mohou být nahrazeny i jinými slovními druhy. V takovém případě hovoříme o zastoupení substitutem, tím jsou nejčastěji pronomina a numeralia.¹⁴ Příkladem je *je toho jako za dva nic*. I přes různorodé možnosti využívání jednotlivých slovních druhů při tvoření přirovnání je nejfrekventovanějším modelem struktura V-(A) k S.¹⁵

Přirovnání však nemusí být složeno jen z jednoduché základní kombinace o dvou, maximálně čtyřech komponentech. Jednotlivá autosémantika totiž mohou dále vytvářet složitější slovní kombinace. Příkladem je *chodit jako kočka kolem horké kaše* či *mít oči jako kočka*.

3.1.2 Sémantické hledisko

Informace o obecné struktuře přirovnání ze sémantického hlediska jsou čerpány z publikace F. Čermáka *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (Čermák, 2007).

Vzorec pro obecnou strukturu přirovnání ze sémantického hlediska je (Kd)-R-(Tk)-k-Kt. Pro jasnější představu si uvedeme následující příklad: *Alfréd (Kd) byl (R) utahaný (Tk) jako (k) pes (Kt)*. Níže si přiblížíme jednotlivé komponenty.

---

¹² Čermák, 2007, s. 388.

¹³ Mrhačová, 1999, s. 12.

¹⁴ Čermák, 2007, s. 388.

¹⁵ Tamtéž, s. 388.

Komparandum (Kd) je část struktury, která se mění v závislosti na kontextu. Komparandum je zbytkem přirovnávajícího výrazu vysvětleno a na základě podobnosti s komparátem (Kt, viz níže) i do určité míry kategorizováno. Příkladem je *můj přítel (Kd) je věrný jako pes (Kt)*. Dle statistik F. Čermáka se 80 % přirovnání týká komparand člověka a zbylých 20 % přirovnání poté referentů ostatních, rozdělených na polovinu na abstraktní a konkrétní referenty.

Dále ve struktuře následuje formální predikační základ přirovnání – **relátor** (R). Ten je reprezentován verbem, ve většině příkladů se jedná o verba obecnějšího významu. Relátor se může ve výrazech vyskytovat ve 3 podobách. V prvním případě je na levé straně výrazu (před komparátorem) sám, má pouze formální funkci a veškerá sémantická váha se přesouvá na pravou stranu výrazu. Příkladem je *je (R) jako prašivý pes*. V druhém případě je na levé straně spolu s tertium comparationis (Tk, viz níže) a doplňuje Tk z formálního i sémantického hlediska, příkladem je *je (R) zpráskaný jako pes*. V poslední podobě se relátor zcela vypouští a na levé straně výrazu se objevuje jen komparandum. Příkladem je *budova jako kráva*.

Jako třetí v pořadí se ve vzorci vyskytuje **tertium comparationis** (Tk). Nejčastěji je vyjádřeno adjektivem, řidčeji poté verbem, substantivem a adverbium. Příkladem je *být rozzuřený (Tk) jako býk*. Jeho funkce je vytýkací a konkretizační, což znamená, že osvětluje a konkretizuje rys, který je hlavní, obecný pro celý výraz.

Další složkou obecného schématu je **komparátor** (k), ten je jediným formálním atributem celé struktury přirovnání. Nejčastěji se objevuje v podobě *jako, jak*, ale můžeme ho naleznout i v dalších variantách: *jako by, jako že, jako když, až, že by, co, div, jen, než*.¹⁶ Samotná volba varianty komparátoru poté naznačuje i vztah, který přirovnání vyjadřuje. Běžně používané ustálené přirovnání primárně zobrazuje podobnostní vztah, ten obvykle obsahuje vyvážený podíl kvantity i kvality v daném přirovnání. Příkladem je *kdákat jako (k) slepice*, kdy na jedné straně kdákáme, mluvíme hodně (kvantita), na druhé však i specifickým způsobem – afektovaně (kvalita). Pokud chceme navíc pomocí přirovnání zobrazit i míru účinku či způsobu, nahrazujeme základní variantu komparátoru jinými dalšími variantami. Příkladem je *cpe se až (k) se mu dělají boule za ušima*.

Posledním komponentem vzorce přirovnání je jeho vlastní jádro – **komparátum** (Kt), jehož úlohou je objasnit komparandum. Jedná se o sémanticky jedinou část umístěnou na pravé straně výrazu. Příkladem je *vypadat jako oškubané kuře (Kt)*.

---

¹⁶ Čermák, 2007, s. 399.

Komparátum se zpravidla opakuje, dochází tedy k určitému standardizování, vytváření prototypů. F. Čermák poté uvádí, že z 50 % se jedná o konkrétní předměty, z 20 % o zvířata, funkce a lidské profese, zbytek procent poté obsáhnou vlastní jména, lokální názvy, abstrakta, víceslovné výrazy a další.¹⁷

3.2 Funkce přirovnání

Funkce přirovnání se shodují s výše uvedenými základními funkcemi frazeologických a idiomatických jednotek – nominativní a strukturní. Ze strukturního hlediska se přirovnání ve své základní podobě v kontextu vyskytuje jako samostatná promluva a věta, prakticky se však neobjevuje v otázce či v negaci.¹⁸ F. Čermák dále tvrdí, že mimo kontext, například ve slovníku, se naopak řadí zpravidla ke kolokacím, a to z důvodu chybějícího komparanda, které je doplňováno až svým jazykovým okolím.¹⁹ Tento poznatek však narušují příklady typu *mít hlas jako býk* či *být líný jako prase*, v těchto příkladech se význam frazému bez komparanda nemění a je zcela pochopitelný. Z dalších funkcí je poté výrazná složka pragmatická, a to v podobě hodnocení, postojů či intenzifikací.

3.3 Přirovnání v dalších jazykovědných příručkách

V *Mluvnici současné češtiny* (Cvrček, 2010) nalezneme stručný výklad o oblasti frazeologie a idiomatiky. M. Kopřivová se zde zaměřuje rovnou na oblast frazeologie a převážně frazémů, naopak zde chybí obecná definice jazykovědné disciplíny frazeologie a idiomatiky jako celku. Autorka jmenuje několik základních rysů, přičemž hlavním bodem, na kterém staví většinu výkladu, je rys anomálnosti. Podobně jako F. Čermák rozděluje podle formální nebo sémantické anomálnosti pojmy frazém a idiom. Dalšími zmíněnými rysy v mluvnici jsou vícesložkovost, ustálenost a omezená kombinatorika, spojitelnost. Tyto rysy jako základní uvádí i F. Čermák, jehož výklad jsem představila výše. Přirovnání není v textu nikterak blíže vysvětleno, je pouze uvedeno spolu s dalšími typy v rámci klasifikace frazémů. Samotná klasifikace nabízí bodové rozdělení, u každého bodu (typu) se nachází i příklad. Celkově je výklad o této rozsáhlé a složité disciplíně krátký a povrchní, avšak pro čtenáře je pochopitelný a vhodně doložený příklady. Tyto vlastnosti korespondují s cílem autorů zmíněným

---

¹⁷ Čermák, 2007, s. 392.

¹⁸ Tamtéž, s. 402.

¹⁹ Tamtéž, s. 392.

v předmluvě, a to že se budou snažit výklad ve své mluvnici postavit s ohledem na běžně používaný jazyk a jednotlivým problematikám přikládat takovou váhu, jakou v jazykovém úzu mají.²⁰

Naproti tomu *Příruční mluvnice češtiny* (Karlík, Nekula, Rusínová, 2012) nenabízí samostatný výklad o frazeologii a idiomatice jakožto jazykovědné disciplíně. Přirovnání spolu s ostatními frazémy, rozdělenými stejně jako v podání F. Čermáka, které výše zmiňuji, se řadí pod velkou kapitolu *Lexikologie*. Frazémy (a okrajově zmíněné idiomy) jsou poté vyjmenované jako jeden z typů lexikálních jednotek. Ustálenému přirovnání je naopak dán větší prostor než v *Mluvnici současné češtiny* (Cvrček, 2010). Autorka kapitoly Z. Hladká oproti výkladu F. Čermáka přiřazuje přirovnání k nevětným frazémům. Část kapitoly se věnuje základní podobě přirovnání, jehož jednotlivé komponenty jsou shodné se všeobecným vzorcem přirovnání ze sémantického hlediska načrtnutým F. Čermákem.²¹ Za hlavní funkce přirovnání považuje intenzifikaci, zdůraznění a kladné či záporné hodnocení.²²

Jedním z autorů hesla přirovnání v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2012–2020) je František Čermák, jeho obsah tudíž ve zkrácené a zjednodušené verzi reflektuje výklad poskytnutý výše.

3.4 Přirovnání na bázi zvířat

Zvířata jsou nedílnou součástí života lidí již od pravěku. V minulosti byla lidmi využívána především k potravě, ze zbytků si poté lidé tvořili nástroje či oděv. Postupným vývojem lidské civilizace však došlo i ke změně postoje člověka ke zvířeti. V dnešní době lidé některé druhy používají nejen jako potravu, ale i k ochraně, k práci či jako společníky, přátele. Vždy však platilo, že člověk se ke zvířeti choval tak, aby ze vztahu s ním vytěžil, co mu bylo prospěšné, a naopak toho nepotřebného, škodlivého se zbavil.²³

Výsledkem dlouhodobého pozorování způsobu chování a života zvířat v přírodě i na venkově a následné komparace se stylem života lidí vznikla obsáhlá skupina přirovnání sloužících obecně k charakteristice a hodnocení lidských vlastností a chování.

---

²⁰ Cvrček, 2010, s. 13.

²¹ Vzorec i jeho jednotlivé komponenty jsou blíže představeny v kapitole Sémantické hledisko, s. 11.

²² Karlík, Nekula, Rusínová, 2012, s. 72.

²³ Němec, 1986, s. 54.

Vzniklá ustálená přirovnání přibližují svým obsahem i formou představu o životě určitého národa, kmene, o jejich pravidlech, zvyklostech či pohledu na realitu. Cílem bylo slovní projev zvýraznit, dodat mu specifické zabarvení, například zesměšňující, urážející, pohoršující.²⁴

Nejedná se pouze o již zavedené ustálené frazeologické jednotky, v rámci živé řeči či publicistiky se tematicky či situačně odvíjejí už od vzniklých či vznikají úplně nová přirovnání, jejichž podkladem je zvíře. To svědčí o aktivním jazykovém procesu v oblasti frazeologie.²⁵

3.5 Obecné jazykové rysy

E. Mrhačová vymezuje 3 základní typy předmětu ustálených přirovnání na bázi zvířat, a těmi jsou vlastnosti, činnosti a stavy.²⁶ U ustálených přirovnání vlastností může docházet k modifikaci formální stránky, aniž by byla pozměněna stránka sémantická. Transformací²⁷ frazeologické jednotky s komparátorem vznikne jednotka neobsahující komparátor. Rozdíl mezi oběma formami je především stylistický a frekvenční. Ustálená přirovnání s komparátorem jsou frekventovanější, jejich podoba dovoluje větší míru expresivity.²⁸ Příkladem transformace je *být špinavý jako prase* → *být špinavé prase*.²⁹

3.6 Dělení

Autorka slovníku E. Mrhačová rozděluje přirovnání, jejichž základem je zvíře, na 2 větší skupiny a několik podskupin podle prvopočáteční ne/motivovanosti. První větší skupinou jsou pravá lexikalizovaná přirovnání s transparentní motivací vzniku. Těch je nejvíce. Jsou jimi přirovnání skutečných, existujících lidských vlastností, činností a stavů vznikající na základě podobnosti. Konkrétním příkladem je *cítit se jako zpráskaný pes*.³⁰

Druhou větší skupinu tvoří nepravá lexikalizovaná přirovnání. Ta se dále dělí na 4 podskupiny. První podskupinou jsou přirovnání založená na personifikaci. Tento

---

²⁴ Kouptsevitch a Mrhačová, 2004, s. 153.

²⁵ Tamtéž, s. 155.

²⁶ Mrhačová, 1999, s. 12.

²⁷ Transformace je proces změny, jehož výsledek se od původního základního útvaru odlišuje postavením v textu, tedy funkcí, naopak formálně a sémanticky zůstává v různé míře shodný (Čermák, 2007, s. 407).

²⁸ Mrhačová, 1999, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 14.

³⁰ Kouptsevitch a Mrhačová, 2004, s. 156.

soubor se vztahuje k lidským vlastnostem. Daný rys zvířete člověk přidělil na základě svého pozorování a domnělé podobnosti chování mezi sebou a zvířetem. Příkladem je *lstivý jako kočka*.³¹

Druhou podskupinou jsou formální přirovnání. Ta na rozdíl od většiny přirovnání nevznikla prostřednictvím pozorování. Nejedná se ani o přirovnání jakožto frazeologickou jednotku, jak jsme si ji popsali výše, ale o expresivní znázornění vysokého stupně dané vlastnosti, děje či stavu. Většinou mívají negativní charakter a vyskytují se v silně emocionálně laděné promluvě. Vznikají spíše situačně, avšak některé z výrazů jsou zcela lexikalizované. Tento typ využívá jen některých zvířat, jsou jimi prase, pes, kráva, vůl, tele.³² Příkladem je *být velký jako prase*.

Třetí podskupinou jsou anekdotická ustálená přirovnání. Jak už vyplývá z názvu, mají podobu vtípu, slouží k pobavení, zaujetí posluchače. Tento podtyp opět nevznikl pomocí sledování a poznávání zvířat. Příkladem je *koukat jako husa do flašky*.³³

Poslední podskupinu tvoří přirovnání se skrytou motivací. Jedná se o silně expresivní typ přirovnání. Nejčastěji vzniká elipsou. Příkladem je *být opilý jako prase*, kdy se domníváme, že představa opilého, často špinavého člověka ležícího na zemi, neschopného spořádaně chodit připomíná prase.³⁴ V praktické části práce je dělení navržené E. Mrhačovou aplikované na analyzovaná data.

4 FRANTA

Frazémová anotace a textová analýza (FRANTA) je nástroj sloužící k automatické identifikaci frazémů a ustálených kolokací³⁵ v označovaných elektronických textových korpusech řady SYN, od verze 4, které jsou součástí databáze Českého národního korpusu. Program funguje na základě předem vytvořeného a do korpusu zabudovaného seznamu dat – frazémů a ustálených kolokací. Podrobněji představím zdroj i zpracování dat níže. Hlavní autorkou programu je M. Hnátková.

---

³¹ Kouptsevitch a Mrhačová, 2004, s. 157.

³² Tamtéž, s. 158.

³³ Tamtéž, s. 159.

³⁴ Tamtéž, s. 160.

³⁵ Křivan, 2021, pojem Automatická anotace frazémů a ustálených kolokací.

5 Zdroj a zpracování dat

Hlavním zdrojem seznamu frazémů a ustálených kolokací pro FRANTU jsou čtyři díly *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (SČFI) od F. Čermáka. SČFI svým obsahem reflektuje frazeologii a idiomatiku na území České republiky druhé poloviny 20. století. Ve slovnících nalezneme souhrnnou lexikografickou charakteristiku velkého množství ustálených a minimálně dvouslovných frazeologických a idiomatických jednotek.³⁶ Při použití hesel SČFI pro program Franta bylo potřeba zvážit některé možné problémy.

V první řadě se musely vzít v úvahu různé morfologické kombinace a modifikace: např. u slovesných frazémů může nastat u slovesa změna vidu, času, osoby, u jmen čísla, pádu či může dojít ke změně lexikálního obsazení u jednotlivých frazémů či k záměně slovosledu. Proto nástroj FRANTA pracuje pouze s morfologicky označovanými korpusy, který by měly co nejpřesněji rozpoznat a určit všechny různé obměny. Díky schopnosti rozpoznání všech tvarů je zároveň částečně vyřešena otázka výskytu zástupných výrazů, např. při vyhledávání frazému *špatná nálada* se automaticky najde i stupňovaná verze *horší nálada*.³⁷

Pouze na základě morfologického značkování však nelze vždy určit, zda se jedná o frazém, či nikoliv. Proto je třeba další fáze ručního zpracování dat ze seznamu pro odstranění případných chyb a nejednoznačností. V některých případech, kdy dochází u jednotlivých frazémů k vysoké variabilitě, stanovili mechanicky autoři programu zástupná slova. Ta mohou nahrazovat jedno či více slov a jsou součástí valence frazému a slouží k zobecnění určité frazeologické jednotky. Příkladem je *prodat něco za babku*, kde se verbum obměňuje za *prodávat, rozprodávat, dát, mít, získávat, pořídit, koupit*, autoři tak frazeologickou jednotku zobecnili na *dělat něco za babku*, kde *dělat* slouží jako zástupné slovo, to umožní budoucí nalezení všech variant frazému.³⁸

Mezi další problémy také patří volný slovosled nebo vkládání dalších slov do slovních řetězců frazémů.³⁹

---

³⁶ Hnátková a Kopřivová, 2014, s. 156.

³⁷ Hnátková, 2002.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Jako východisko pro vyřešení situace se písmeny abecedy jdoucími po sobě označila ta slova, která v dané frazeologické jednotce musí následovat po sobě, do možných mezer či prostor pro vložení dalších slov se dalo písmeno *X*. Příkladem je *malovat něco černými barvami*, kdy písmena *a b c d* reprezentují jednotlivá slova a kde musí být zachováno pouze pořadí *c d* (*černými barvami*). Vzorec bude poté vypadat následovně: *aXbXcd*, tato kombinace umožňuje nejen vložení dalších slov, ale i prohození pořadí, např. *cdXaXb* (*černými barvami malovat něco*) nebo *bXcdXa* (*něco černými barvami malovat*) (Hnátková, 2002).

Samotný výsledný program pro vyhledávání frazémů a ustálených kolokací pracuje se souborem tabulek, do kterých je vložen zpracovaný seznam. Probíhá to tak, že program postupně zjišťuje a porovnává jednotlivá slova vyskytující se ve frazémích a ustálených kolokací s daty z tabulek. Samotné vyhledávání je možné provést pouze v rámci jedné věty nebo její souvislé části.

Prostřednictvím této aplikace je tedy možno automaticky vyhledat frazémy, které obsahují určité lemma, což umožňuje následující výzkum. Takto podrobné a rozsáhlé zpracování frazémů nemá ve světové korpusové lingvistice obdoby.⁴⁰

6 Představení užitého materiálu

6.1 Korpusová data

Jako primární zdroj dat pro následnou analýzu přirovnání na bázi domácích zvířat jsem zvolila databázi Českého národního korpusu.⁴¹ Konkrétně jsem pracovala se subkorpusem vytvořeným pro účely představovaného výzkumu.

Pro svou práci jsem potřebovala frazeologicky označovaný korpus, což omezilo hledání na psané korpusy řady SYN od verze 4. Dále jsem hledala korpus či korpusy s co největším množstvím dat, protože frazémy obecně (a přirovnání taktéž) se v textech nevyskytují s vysokou frekvencí. Posledním důležitým kritériem bylo, aby se celkově jednalo o reprezentativní subkorpus, tedy takový, který obsahuje alespoň přibližně vyvážený poměr dat ze 3 hlavních typů psaného textu, těmi jsou beletrie, oborová literatura a publicistika. Na základě těchto parametrů jsem jako výchozí korpus zvolila v době výzkumu nejnovější korpus SYN verze 9. Z něj jsem k práci vybrala pouze reprezentativní korpusy SYN2000,⁴² SYN2005,⁴³ SYN2010,⁴⁴ SYN2015⁴⁵ a

---

⁴⁰ Osobní sdělení, D. Kovářiková, 31. 5. 2022.

⁴¹ Projekt Český národní korpus, založený roku 1994, vznikl za účelem vytvoření rozsáhlé elektronické jazykové databáze sloužící pro bádání a vyučování. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>>.

⁴² Velikost korpusu SYN2000 je 110 056 345 tokenů a obsahuje texty z let 1990–1999. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2000>>, heslo Korpus SYN2000.

⁴³ Velikost korpusu SYN2005 je 119 821 733 tokenů a obsahuje texty z let 2000–2004. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2005>>, heslo Korpus SYN2005.

⁴⁴ Velikost korpusu SYN2010 je 118 048 796 tokenů a obsahuje texty z let 2005–2009. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2010>>, heslo Korpus SYN2010.

⁴⁵ Velikost korpusu SYN2015 je 121 405 588 tokenů a obsahuje texty z let 2010–2014. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>>, heslo Korpus SYN2015.

SYN2020.⁴⁶ Po vymezení parametrů tak vznikl reprezentativní psaný subkorpus obsahující 590 966 809 tokenů,⁴⁷ z toho přibližně 36 % tvoří beletrie, 36 % publicistika a 28 % oborová literatura.

6.2 Slovníky

Dále jsem při analýze používala frazeologické slovníky obsahující přirovnání se zvířaty, konkrétně slovník F. Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání* (Čermák, 2009) a E. Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I.* (Mrhačová, 1999).

Jak jsem již zmiňovala výše, SČFI zachycuje celonárodní stav frazeologie a idiomatiky od 2. poloviny 20. století. Hesla jsou tedy vybírána od jasně dané časové hranice, občasné se však ve slovníku vyskytují i příklady starší, podmínkou je dostatečně vysoká přítomnost ve starší, avšak stále čtené literatuře. Frekvence využití je tedy jedním z hlavních měřítek při výběru dat do slovníku. Dále byly při výběru brány v potaz i výrazy cizího původu, zahrnuty naopak nebyly individuální autorské výrazy a výrazy terminologické povahy. Jako prameny při sestavování hesláře sloužily také starší lexikografické práce, mezi nimi např. *Slovník spisovného jazyka českého* (Havránek, 1960–1971), *Příruční slovník jazyka českého* (Havránek, Hujer, Smetánka, Šmilauer, Weingart, Získal, 1935–1957) *Lidová rčení* (Zaorálek, 1947), *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (Čelakovský, 1852) a další, dále byla využita data z české i cizojazyčné (přeložené) beletrie či lexikální archiv ÚJČ. Kromě psaných zdrojů byly použity i záznamy mluvené češtiny. První svazek SČFI celkově obsahuje 2400 heslových statí.⁴⁸ Hesla ve slovníku jsou řazena abecedně podle 4 slovních druhů (substantivum, adjektivum, verbum, adverbium). U přirovnání se o řazení rozhoduje až od části za komparátorem.

Jednotlivé nezredukované heslové statí poté zachycují následující vlastnosti frazému:⁴⁹

- podobu hesla v neutrálním tvaru či v dalších často se vyskytujících tvarech

---

⁴⁶ Velikost korpusu SYN2020 je 121 634 347 tokenů a obsahuje texty z let 2015–2019. Podrobnější informace na adrese < <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2020>>, heslo Korpus SYN2020.

⁴⁷ Token je označení pro nejmenší jednotku v textu, většinou se jedná o jednu konkrétní realizaci grafického slova (Křivan, 2021).

⁴⁸ Čermák, Hronek a kol., 2009, s. 14.

⁴⁹ Tamtéž, s. 17.

- stylovou a gramatickou charakteristiku a úzus (a případnou transformaci)
- kontext, valenci hesla a jeho význam (ke každému významu je uveden příklad)
- sémantické vztahy (synonymii, opozitnost)
- cizojazyčné ekvivalenty v angličtině, francouzštině, němčině a ruštině.

SČFI si klade za cíle být referenční příručkou, zdrojem informací umožňujícím svým obsahem praktické užití hesel, uceleným přehledem odrážejícím aktuální jazykovou situaci v dané oblasti pro možnou komparaci s jazyky dalšími a v neposlední řadě především uceleným popisem současné české idiomatiky a frazeologie (ve smyslu souboru frazémů a idiomů v češtině).⁵⁰

Slovník od E. Mrhačové má dva zásadní rysy, a těmi jsou specifické lexikum (frazeologie) a charakteristická tematická skupina (zooapelativa). Z frazeologie do slovníku autorka zařazuje všechny víceslovné výrazy s prvky formální a obsahové ustálenosti, závaznosti a obraznosti, jmenovitě to jsou poté frazeologické jednotky jako pořekadla, přirovnání, přísloví, rčení apod.⁵¹ Dle autorky chyběl v oblasti české frazeologie systematický záznam frazeologických jednotek z tematického hlediska.⁵² Zooapelativa přitom představují obsáhlý a častý zdroj při tvorbě frazémů. Materiálními prameny při výběru dat do slovníku byly např. *Slovník spisovného jazyka českého* (Havránek, 1960–1971), texty z oblasti publicistiky a záznamy mluvené podoby českého jazyka.⁵³ Jedním z hlavních parametrů pro výběr byla aktuálnost frazémů. Tu autorka testovala pomocí dotazníku u 150 respondentů, hranice pro další použití frazémů byla kladná znalost a potencionální aktivní využívání u 5 % dotázaných. Útvary mezi 1 až 5 % byly hodnoceny jako okrajové, do slovníku jsou některé též zařazené.⁵⁴ Soubor obsahuje 252 bázových slov, ta jsou reprezentována celkem 1217 frazeologickými jednotkami.⁵⁵ Mezi bázovými slovy jsou rodové či druhové názvy zvířat, jejich stylistické a regionální varianty, mláďata a mytická zvířata. Hesla jsou řazena abecedně a zahrnují varianty daného frazému, význam a v některých případech i exemplifikaci. Cílem slovníku je ucelený záznam frazémů na bázi zooapelativ aktivních ve 2. polovině 20. století. Slovník by měl dále fungovat jako výchozí nástroj

---

⁵⁰ Čermák, Hronek a kol., 2009, s. 14.

⁵¹ Mrhačová, 1999, s. 3.

⁵² Tamtéž, s. 4.

⁵³ Tamtéž, s. 4.

⁵⁴ Tamtéž, s. 4.

⁵⁵ Tamtéž, s. 10.

pro srovnání s některými cizími jazyky, většinou slovanskými či geograficky blízkými.⁵⁶

Slovníky jsem si vybrala pro komparaci s některými daty z Českého národního korpusu. FRANTA svým obsahem sice vychází z SČFI, ale byl doplněn o frazeologické znalosti autorů programu a je možné sledovat frekvenci využití dat ze SČFI právě pomocí výsledků poskytnutých FRANTOU. Slovník od E. Mrhačové na rozdíl od SČFI pokrývá menší množství frazémů, ale díky svému tematickému zaměření obsahuje velké množství relevantních hesel.

7 Popis práce

7.1 Výběr dat a jejich třídění

Při analýze se zaměřuji na přirovnání na bázi domácích zvířat. Mezi domácí zvířata se obvykle řadí ta, která byla dlouholetým chovem v zajetí šlechtěna pro záměrný účel a zisk. Jsou vždy do určité míry závislá na člověku, ten jim zprostředkovává stravu a obydlí a nastavuje jim životní podmínky, hlavně však reguluje jejich rozmnožování. Míra domestikace se u jednotlivých zvířat liší.

Domácí zvířata můžeme rozdělovat podle jejich úlohy v životě člověka. První skupinou jsou hospodářská zvířata, ta slouží k získávání různých produktů (kůže, maso, mléko, vejce apod.) či k pracím (jako prostředek pro dopravu člověka i nákladu). Druhou kategorií představují zvířata okrasná a tzv. mazlíčci.⁵⁷

V této práci beru v úvahu oba zmíněné typy. Skupinu domácích zvířat jsem však při výběru omezila na ta zvířata, která jsou běžná na území České republiky a využívaná větší částí společnosti, vyřadila jsem tedy např. slona, velblouda apod. Mimo to jsem čerpala i z bakalářské práce Zuzany Janovské *Domestikovaná zvířata ve frazeologických přirovnáních* (Janovská, 2010), která se podobným tématem zabývá ve vztahu k jazykovému obrazu světa, a z atlasu zvířat *Svět zvířat XII. Domácí zvířata* (Anděra, Červená, 2001). Výsledný seznam zvířat, jež budu analyzovat, je následující:

- Dobytek:⁵⁸ býk, vůl, kráva, tele, kozel, koza, kůzle, beran, ovce, jehně, prase, prasnice, svině, sele, kůň, klisna, hříbě, osel, oslice, osle, králík, králice, králíče

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 4.

⁵⁷ Anděra a Červená, 2001, s. 8.

⁵⁸ *Akademický slovník současné češtiny* charakterizuje pojem *dobytek* jako *hospodářská zvířata chovaná pro maso, mléko a další* (Akademický slovník současné češtiny, 2017–2022).

- Drůbež:⁵⁹ kohout, slepice, kuře, houser, husa, house, kačer, kachna, kachně, krocan, krůta, krůtě
- Mazlíčci: pes, fena, štěně, kocour, kočka, kotě

U jednotlivých slov se zaměřím i na jejich možné varianty, např. expresivní pojmenování psa – čokl.

7.2 Vyhledávání dat

Pro vyhledávání dat v Českém národním korpusu jsem zvolila korpus frazeologicky označovaný nástrojem FRANTA, který jsem představila již výše na str. 16. Výsledné frazémy a ustálené kolokace lze vyhledávat za pomoci dvou pozičních atributů⁶⁰ – collocation lemma a collocation type.

Collocation lemma (se značkou col_lemma) vyhledává a v anotaci poté zobrazuje jednotlivé části víceslovné jednotky, a to v podobě slovníkového hesla v základním tvaru. Lemma⁶¹ přirovnání ve větě *Místo toho vyrazil a vrhl se na mě jako vzteklý pes* bude zapsáno jako *jako_vzteklý_pes*. V případě velké variability frazémů mohou namísto hesla být použita zástupná slova, symboly pro slovní druhy či může být vyjmenováno více možností. Příklady jednotlivých zápisů jsou poté následující: v ***nějakém**_slova_smyslu* (zástupné slovo); *A_jako_kámen* (symbol pro slovní druhy, zde konkrétně adjektivum); *někomu_**došla/dojde**_trpělivost* (více možností).⁶²

Collocation type (se značkou col_type) má podobu dvoupísmenné značky, ve které první písmeno udává typ víceslovné jednotky, druhé písmeno poté rozlišuje hlavní (H) a závislé (Z) členy v ní. Hlavní slovo (H) ve výrazu je vždy jedno, většinou to poslední či neměnicí se v rámci kontextu. Ostatní slova jsou označena jako závislá (Z). První část celé značky může vypadat následovně:

---

⁵⁹ *Akademický slovník současné češtiny* charakterizuje pojem *drůbež* jako *větší zdomácnělé ptactvo chované pro užitek* (Akademický slovník současné češtiny, 2017–2022).

⁶⁰ Poziční atribut je dodatková informace vztahující se k tokenu. Podrobnější informace na adrese <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:atributy_pozicni>, pojem Poziční atributy.

⁶¹ Lemma představuje základní slovníkový tvar, který má každý forma slova v korpusu. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>>, pojem Lemma.

⁶² Křivan, 2021, pojem Automatická anotace frazémů a ustálených kolokací.

1. pozice	význam	příklad	příklad označení v korpusu
J	víceslovné spojky	i_kdyby	Nemohou se vrátit, i [JZ] kdyby [JH] chtěli.
K	neslovesné kolokace	rodná_země	Kde je vaše rodná [KZ] země [KH]?
M	citace, okřídlená rčení, přísloví apod.	když_se_kácí_les,_lítají_ třísky	Když [MZ] se [MZ] kácí [MZ] les [MH], létají [MZ] třísky [MZ].
P	přirovnání	jako_slepice_po_flusu	Ta po mně jede jako [PZ] slepice [PH] po [PZ] flusu [PZ].
S	větné výrazy	bývá_zvykem,_že	U myslivců bývá [SZ] zvykem [SH], že [SZ] nový rok vítají střelbou.
V	slovesné kolokace	dát_si_pozor_na_jazyk	Dejte [VZ] si [VZ] laskavě pozor [VH] na [VZ] jazyk [VZ].

Tabulka 1: Tabulka představuje typy frazémů/idiomů zachycené v první části dvoupísmenné značky.

Frazémy lze vyhledat tak, že v Kontextu⁶³ v dotazovacím řádku zadáme námi požadovaný jednoslovný či víceslovný výraz. Zobrazí se seznam všech výskytů daného lemmatu (konkordance) spolu se základními frekvenčními údaji v záhlaví. V horní liště zvolíme možnost Kolokace → Vlastní → Atribut: col_type, zde je možné si nastavit další parametry v hledání, jako např. minimální frekvenci kolokátu v korpusu a v kontextu, kolokační míry apod. Takto získáme seznam dvoupísmenných značek col_type, z nichž můžeme dále vybírat (v našem případě takové, které začínají na P), dále opět v horní liště klikneme na možnost Kolokace → Vlastní → Atribut: col_lemma. Výsledkem je anotace frazémů námi zadaného výrazu ohraničeného na zvolený typ víceslovné jednotky.

Pro rychlejší vyhledávání jsem však zvolila variantu sestavení pokročilého dotazu pomocí dotazovacího jazyku CQL⁶⁴. Pro získání výsledných přirovnání, jejichž základem je konkrétní domácí zvíře, jsem použila např. dotaz: [lemma="pes"&col_type="P."]. Znak & reprezentuje a zároveň, též platí tato podmínka. Tečka za P říká, že může následovat hlavní slovo (PH) i slovo zástupné (PZ). Zadáním pokročilého dotazu jsem získala konkordanci všech přirovnání, která obsahují označení

⁶³ Kontext je internetová aplikace umožňující vstup do korpusů Českého národního korpusu a následné práce s nimi. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/manualy:kontext:index?redirect=1>>, pojem KonText.

⁶⁴ CQL (Corpus Query Language) je dotazovací jazyk sloužící k vyhledávání v korpusech Českého národního korpusu. Podrobnější informace na adrese <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:dotazovaci_jazyk?redirect=1>, pojem Dotazovací jazyk.

pro dané zvíře. V liště v nabídce Kolokace jsem poté postupovala jako výše, přičemž další parametry jsem zvolila 1 pro minimální frekvenci kolokátu v korpusu a kontextu a výskyt na pozicích -3 až 3 v kontextu dotazovaného slova. Kolokační míry jsem ponechala přednastavené (MI, T-score, logDice), protože ve výsledných kolokacích jsem využívala pouze frekvenci (Freq), která je přiřazena automaticky.

Hranici minimální frekvence v hodnotě 1 jsem zvolila, abych dostala ve výsledcích i přirovnání, která jsou okrajová. Vycházela jsem z předpokladu, že frekvence jednotlivých frazémů se bude pohybovat spíše v řádu jednotek, u frekventovanějších v řádu desítek.

Nástroj vyhledává pouze přirovnání, ve kterém je komparátorem *jako/jak*. Následná analýza se tedy bude zabývat pouze ustálenými přirovnáními s tímto komparátorem a nevěnuje se dalším (většinou okrajovým) možnostem, např. komparátoru *než*.

7.3 Frekvence

Frekvence je v rámci korpusové lingvistiky velmi důležitým údajem sloužícím ke zjištění počtu výskytů jednotlivých jevů v korpusech. Rozdělujeme ji na dva typy – absolutní a relativní frekvence. Absolutní frekvence udává celkový počet výskytů dotazovaného výrazu v aktuálním korpusu, ve kterém výraz hledáme. Pro přesnější obraz o jeho celkovém zastoupení v korpusu je potřeba znát i další parametry, jako např. velikost korpusu. Naopak relativní frekvence značí normalizovaný počet výskytů, který lze srovnávat napříč všemi korpusy, udává se v jednotkách ipm (instances per million) nebo ppm (parts per million) – kolikrát se hledaný výraz objeví v 1 milionu slov. Takto lze srovnávat výsledky i mezi korpusy různých velikostí.⁶⁵

Při své analýze používám jako základní měřítko absolutní frekvenci, protože frekvence přirovnání s domácím zvířetem, stejně jako frekvence frazémů obecně, bývá velmi nízká. Výsledné hodnoty relativní frekvence by tak byly velice nízké, a proto jen těžko čitelné. Absolutní frekvence naopak podá smysluplnější informaci o přesném počtu výskytů ve zvoleném a sestaveném vzorku textů, se kterou mohu dále snáze pracovat.

---

⁶⁵ Kovářiková, 2021, pojem Frekvence.

8 Výsledky

Pro svou analýzu jsem si vybrala korpus SYN verze 9 frazeologicky označovaným nástrojem FRANTA,⁶⁶ v korpusu jsem vyhledávala prostřednictvím dotazovacího jazyka CQL. Nástroj FRANTA označuje pouze frazémy, které obsahují základní tvar zvířete a výjimečně některé ustálenější expresivní výrazy.

Výsledný seznam všech přirovnání se nachází v příloze č. 1.⁶⁷ V kapitole Výpis výsledků je omezený seznam přirovnání, obsahující jen ty nejdůležitější a neopakující se položky. V případě, že se vyskytla přirovnání mající stejnou sémantickou stránku, ale více forem, do výpisu jsem je zařadila pouze v jejich nejfrekventovanější podobě. Všechny seznamy jsem řadila frekvenčně – od nejfrekventovanějšího přirovnání po to nejméně frekventované.

Dále jsem porovnála výsledky přirovnání obsahující výraz *pes* a jeho expresivní podoby se slovníky F. Čermáka a E. Mrhačové (výsledný seznam všech přirovnání ze slovníků obsahuje příloha č. 2) a též s mluvenými korpusy (s ohledem na malé množství výsledků uvádím seznam přirovnání v textu): ORAL v1,⁶⁸ ORAL2013⁶⁹ a Ortofon v2.⁷⁰

8.1 Shrnutí výsledků

Celkově se procentuální zastoupení přirovnání v korpusu v porovnání s celkovým počtem výskytů zvířete v korpusu pohybuje v rozmezí 0,1 % až 3,7 %. Největší procentuální zastoupení přirovnání je u lemmatu *prase* (3,7 %), poté u lemmatu

---

⁶⁶ Nástroj FRANTA v mnou zvoleném korpusu produkoval chyby. Po zadání požadavků pro výsledný seznam přirovnání obsahující příslušné zvíře se objevila ve výsledcích i slova či uskupení slov, která však nebyla přirovnáním, či se vyhledaly jiné typy frazeologických či idiomatických jednotek obsahující příslušné zvíře. V době dokončování této bakalářské práce byl k dispozici i korpus SYN verze 10, jenž byl též označován nástrojem FRANTA, zde byla již chybovost menší.

⁶⁷ Finální data neobsahují všechny mnou původně představená zvířata k analýze (seznam na str. 21), protože v korpusu SYN verze 9 frazeologicky označovaném nástrojem FRANTA nebyla nalezena. Chybí následující zvířata: houser, house, kachně, krůta, krůtě, prasnice, sele, klisna, oslice, osle, králík, králice, králíče.

⁶⁸ *Mluvený korpus oral v1* je referenční korpus neformální mluvené češtiny obsahující 5,4 milionů slov. Data jsou pořízena z let 2002 až 2011. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:oral>>, heslo *Korpus ORAL*.

⁶⁹ *Mluvený korpus oral2013* je referenční, reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny obsahující 2,8 milionů slov. Data jsou pořízena z let 2008 až 2011. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:oral2013>>, heslo *Korpus neformální mluvené češtiny ORAL2013*.

⁷⁰ *Mluvený korpus ortofon v2* je referenční, reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny obsahující 2,1 milionů slov. Data jsou pořízena z let 2002 až 2017. Podrobnější informace na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:ortofon>>, heslo *Korpus neformální mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem: ORTOFON*.

krocan (3,5 %), *kotě* (2,9 %) *svině* (2,5 %) a *býk* (2,1 %). Zbylá zvířata mají procentuální zastoupení pod 2 %. Pro přesnější výsledky je před každým seznamem přirovnání u jednotlivých zvířat napsané konkrétní číselné procentuální zastoupení pro dané zvíře.

Nejpočetnější seznam přirovnání u jednotlivých zvířat nereflektuje výše zmíněné procentuální zastoupení. Nejvíce různých přirovnání se nachází u lemmatu *pes* (celkem 33 výskytů), dále *prase* (23 výskytů), *kůň* (17 výskytů) a *kočka* (16 výskytů).

Mezi dvacet nejfrekventovanějších přirovnání patří následující: *hrát si jako kočka s myší* (109 výskytů), *dřít jako kůň* (93 výskytů), *jako zpráskaný pes* (71 výskytů), *jako zmoklá slepice* (54 výskytů), *být silný jako býk* (49 výskytů), *žít jako prase v žitě* (47 výskytů), *jako vzteklý pes* (46 výskytů), *odprásknout jako psa* (38 výskytů), *jako splašený kůň* (36 výskytů), *jako honící pes* (35 výskytů), *být jako na koni* (33 výskytů), *ožrat se jako prase* (30 výskytů), *velký jako kráva* (29 výskytů), *být utahaný jako pes* (28 výskytů), *kvákat jako kachna* (28 výskytů), *zbit jako psa* (26 výskytů), *jako prašivý pes* (23 výskytů), *řehtat se jako kůň* (23 výskytů), *zrudnout jako krocan* (22 výskytů), *působit jako červený hadr na býka* (21 výskytů). Takto početný výskyt přirovnání se objevuje pouze u některých zvířat, jsou jimi býk, kachna, kočka, kráva, krocan, kůň, pes, prase a slepice.

Přirovnání se nejvíce vyskytují v beletrii, poté u většiny převažuje oborová literatura až na přirovnání obsahující lemma *býk*, *kačer*, *kočka*, *kráva*, *pes*, *prase*, *tele* a *vůl*. Jedná se buď o časopisy zaměřené na faunu, nebo jsou přirovnání využita pro zdůraznění (především *kráva*, *prase*).

Pokud mají přirovnání primárně zdůrazňující charakter, jedná se dle dělení E. Mrhačové o typ formálního přirovnání. Frazologické jednotky mívají až negativní, vulgární zabarvení, to však primárně nelze chápat doslovně. Tento typ má především zdůrazňující, intenzifikační aspekt a jejich sémantická stránka je do určité míry vyprázdněná, příkladem je *dálka jako prase* či *brečet jako kráva*.⁷¹ Až sekundárně mívají hodnotící funkci, ať už pozitivní či negativní. Podle E. Mrhačové se v této skupině využívá následujících zvířat: kráva, pes, prase, tele, vůl, při analýze dat však převažovala pouze dvě zvířata, a to kráva a prase.

E. Mrhačová přirovnání rozdělila celkem do čtyř skupin,⁷² mnou analyzovaná přirovnání vybraných domácích zvířat nejčastěji spadají do první větší skupiny, kterou tvoří pravá lexikalizovaná přirovnání a příkladem je *vypadat jako zmoklá slepice*, a

---

⁷¹ Hladká, 1995, s. 240.

⁷² Podrobněji v kapitole Dělení na s. 15.

do skupiny přirovnání založených na personifikaci, příkladem je *silný jako býk*. Méně frekventovaná jsou poté výše zmíněná formální přirovnání (příkladem je *jet jako kráva*), anekdotická ustálená přirovnání (příkladem je *platný jako pes v kostele*) a přirovnání se skrytou motivací (příkladem je *ožrat se jako prase*). Mezi typem formálních přirovnání a přirovnání založených na personifikaci, domnělé podobnosti je rozdíl v tom, že formální přirovnání mají upozaděnou sémantickou stránku, rozdíl se občas pozná až s přihlédnutím ke kontextu. Příkladem je *těžký jako kráva*, kdy se přirovnání může využít pro zdůraznění např. nějaké činnosti – je náročná, nelehká, těžká jako kráva a význam zvířete vnímat vyprázdněně, to by se řadilo mezi formální přirovnání. Naopak pokud se uvažuje o zvířeti majícím velkou hmotnost a v přirovnání je váha zohledněna, řadí se k přirovnání založeném na personifikaci.

Variantnost u jednotlivých přirovnání se může zobecnit do několika podskupin. Zprvce se jedná o stejná přirovnání po sémantické stránce a lišící se v různé míře po formální stránce. Ta je buď vyjádřena synonymními přídavnými jmény, příkladem je *jako divoké zvíře* a *jako divé zvíře* nebo *jako červený hard na býka* a *jako rudý hadr na býka*, či synonymními slovesy, příkladem je *koukat jako husa do flašky* a *hledět jako husa do flašky*. Dále může docházet k výraznější změně formální stránky, příkladem je přirovnání vztahující se k pití alkoholu, opilosti: *ožrat se jako prase*, *být ožralý jako prase*, *vožralej jako prase*, *chlstat jako prase*, *opilý jako prase*, *být opilý jako prase*, *opít se jako prase*, *být zlitý jako prase*, *zlít se jako prase*. Zde dochází ke změně v použití různých slovních druhů a podob spisovného jazyka, od obecně spisovné češtiny k hovorové podobě českého jazyka. Změna podoby spisovné češtiny, a tím často i expresivního zabarvení se objevuje i u dalších zvířat, příkladem je i *tele: čumět jako tele na nová vrata*, *čučet jako tele na nová vrata*, *koukat jako tele na nová vrata*, *zírat jako tele na nová vrata* a *civět jako tele na nová vrata*. V neposlední řadě dochází k modifikaci délky (počtu slov) přirovnání: *jako dva kohouti*, *jako dva kohouti na smetišti* a *jako dva kohouti na jednom smetišti*.

8.1.1 Heslo *pes* ve slovnících a v mluvených korpusech

Výsledky z korpusu nejfrekventovanějšího zvířete – *psa* jsem porovnala s daty ze slovníků F. Čermáka a E. Mrhačové a s daty z mluvených korpusů.

Jak jsem již zmiňovala výše, při sestavování nástroje FRANTA byl použit jako primární zdroj *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání* (Čermák, 2009) od F. Čermáka. Ve slovníku se vyskytuje více přirovnání než v korpusu, jsou jimi

následující přirovnání: *být hubený jako pes, chodit za někým jako pes, mít žízeň jako pes, snášet se jako pes a kočka, vrhnout se na někoho jako psi, sluší mu to jako psovi uši, tancovat jako když psa zebou nohy, chodit jako panské pes, mlít hubou jako pes ocasem, chodit kolem něčeho jako pes kolem horké kaše, rovné jako když pes chčije.* Seznam všech jejich variant je uveden v příloze č. 2. Jejich absence v psaném korpusu může značit zastaralost nebo knižní ráz. Přirovnání *chodit kolem něčeho jako pes kolem horké kaše* se v korpusu objevuje u zvířete *kočka*, a to v podobě *chodit kolem něčeho jako kočka kolem horké kaše*.

Naopak v korpusu se oproti SČFI navíc objevují přirovnání *běhat jako pes, výt jako pes u boudy*. První ze zmíněných přirovnání má doslovný význam a pochází z jednoho zdroje, nemůžeme tedy hovořit o nově vzniklém ustáleném přirovnání. Druhé přirovnání obsahuje část *jako pes u boudy*, která se ve slovníku objevuje, pouze došlo k záměně slovesa – ve slovníku je *být jako pes u boudy*, popřípadě *být uvázaný jako pes u boudy*. Opět se jedná o přirovnání s nízkým počtem výskytů a ze stejného zdroje, nelze tedy uvažovat o nově ustáleném přirovnání.

Slovník *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I.* (Mrhačová, 1999) od E. Mrhačové obsahuje nejen heslo *pes*, ale i heslo *psi*. I v tomto slovníku se vyskytuje více přirovnání než v korpusu, jsou jimi všechna přirovnání již zmiňovaná v souvislosti s SČFI (viz výše), a navíc ještě několik dalších: *bolí to jako pes, dělat něco jako když se pes pase, chovat se jako pes puštěný ze řetězu*. Většinou se jedná o delší tvary frazeologických jednotek s metaforickým zabarvením, přirovnání v korpusu jsou naopak kratší, často doslovnější.

Mluvené korpusy nejsou označované nástrojem FRANTA, tudíž je pro vyhledávání třeba použít jiný postup. V KonTextu jsem do dotazovacího řádku zadala jednoslovné pojmenování zvířete a dále jsem v konkordanci, která je kratší než v psaných korpusech, postupně hledala přirovnání.

Výsledky jsem našla v korpusech ORAL v1 a Ortofon v2, v korpusu ORAL2013 se přirovnání se slovem *pes* nevyskytovala. Korpus ORAL v1 kromě přirovnání s neutrálním výrazem *pes* obsahoval i přirovnání s expresivním výrazem *čokl* a poté i přirovnání s označením pro samici psa – *fena*. Přirovnání obsahující základní výraz *pes* jsou ve většině případů obsažená i v psaném korpusu SYN verze 9, kromě následujících výjimek: *bolí to jako pes, drahý jako pes*. Obě se vyskytují v řádu jednotek. První z nich se nalézá i ve slovníku E. Mrhačové, obě přirovnání se v psaném korpusu nacházejí ve obměněné podobě u zvířete *prase*. Jedná se o formální přirovnání,

kteřá mají primárně intenzifikační funkci. Přirovnání s expresivním výrazem *čokl* a se slovem *fena* v psaném korpusu nejsou doložena a opačně data z psaného korpusu spojená s těmito výrazy se nevyskytují v korpusu mluveném. Celkově v mluveném korpusu převažují negativně zabarvená přirovnání.

Mluvený korpus ORAL v1

Pes

- *je někoho jako psů* – 2 výskyt
- *jako zpráskanej pes* – 1 výskyt
- *utahanej jako pes* – 1 výskyt
- *bolí to jako pes* – 1 výskyt
- *zpráskat jako psa* – 1 výskyt
- *být na někoho jako pes* – 1 výskyt

Čokl

- *honit někoho jak čokla* – 1 výskyt

Fena

- *štěkat na někoho jako fena* – 3 výskyty

Mluvený korpus Ortofon v2

Pes

- *drahý jako pes* – 1 výskyt
- *nervózní jako pes* – 1 výskyt
- *být sám jako pes* – 1 výskyt
- *zakusit jako psi* – 1 výskyt
- *seřezat jako psa* – 1 výskyt

8.2 Výpis výsledků

Tato kapitola obsahuje seznam výsledků analyzovaných dat z korpusu SYN verze 9 frazeologicky označovaným nástrojem FRANTA. Výsledky jsou řazené do tří skupin: dobytek, drůbež a mazlíčci. Ve skupinách se nacházejí příslušná zvířata

spadající do dané kategorie.⁷³ Zvířata jsou řazena frekvenčně – od nejfrekventovanějšího po nejméně frekventované.

8.2.1 Dobytek

Prase

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *prase* je 3,7 % (416 výskytů) z celkového počtu 11 128 výskytů lemmatu *prase* ve vytvořeném subkorpusu.

Některá níže vypsaná přirovnání se řadí do skupiny formálních přirovnání, nejedná se o ustálenou frazeologickou jednotku, ale slouží to k expresivnímu znázornění, zdůraznění. Příkladem je *bolet jako prase* či *dálka jako prase*.

- *jako prase* – 177 výskytů
- *žít jako prase v žitě* – 47 výskytů
- *ožrat se jako prase* – 30 výskytů
- *chovat se jako prase* – 26 výskytů
- *být tlustý jako prase* – 20 výskytů
- *potit se jako prase* – 16 výskytů
- *vypadat jako prase* – 16 výskytů
- *jezdit jako prase* – 11 výskytů
- *válet se jako prase* – 10 výskytů
- *bolet jako prase* – 9 výskytů
- *být jako prase* – 9 výskytů
- *cpát se jako prase* – 9 výskytů
- *smrdět jako prase* – 8 výskytů
- *být líný jako prase* – 5 výskytů
- *kvičet jako prase* – 5 výskytů
- *být špinavý jako prase* – 3 výskyty
- *být těžký jako prase* – 3 výskyty
- *dálka jako prase* – 3 výskyty
- *funět jako prase* – 3 výskyty
- *být velký jako prase* – 3 výskyty
- *jako když jde prase z bukvic* – 1 výskyt

---

⁷³ Podrobněji k dělení na s. 21.

- *potřebovat jako prase drbání* – 1 výskyt
- *vzteklý jako prase* – 1 výskyt

Varianta základního výrazu *prase*

Svině

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *svině* je 2,5 % (86 výskytů) z celkového počtu 3 377 výskytů lemmatu *svině* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako svině* – 74 výskytů
- *chovat se jako svině* – 9 výskytů
- *drahý jako svině* – 2 výskyty
- *ležet jako svině* – 1 výskyt

Kůň

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kůň* je 0,4 % (259 výskytů) z celkového počtu 64 973 výskytů lemmatu *kůň* ve vytvořeném subkorpusu.

- *dřít jako kůň* – 93 výskytů
- *jako splašený kůň* – 36 výskytů
- *být jako na koni* – 33 výskytů
- *řehtat se jako kůň* – 23 výskytů
- *rvát se jako koně* – 17 výskytů
- *být silný jako kůň* – 12 výskytů
- *jako když kopne kůň* – 11 výskytů
- *jako jankovitý kůň* – 9 výskytů
- *potit se jako kůň* – 5 výskytů
- *trpět jako kůň* – 5 výskytů
- *utahaný jako kůň* – 5 výskyty
- *vydržet jako kůň* – 3 výskyty
- *být uštváný jako kůň* – 2 výskyty
- *dupat jako kůň* – 2 výskyty
- *kopat jako koně* – 1 výskyt
- *říčet jako kůň* – 1 výskyt

- *zkusit jako kůň* – 1 výskyt

Kráva

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kráva* je 1,6 % (236 výskytů) z celkového počtu 14 600 výskytů lemmatu *kráva* ve vytvořeném subkorpusu.

Podobně jako u hesla *prase* i zde se nachází formální přirovnání, příkladem je *brečet jako kráva* či *jet jako kráva*.

- *jako kráva* – 159 výskytů
- *být jako kráva* – 32 výskytů
- *velký jako kráva* – 29 výskytů
- *bučet jako kráva* – 6 výskytů
- *těžký jako kráva* – 6 výskytů
- *brečet jako kráva* – 2 výskyty
- *jet jako kráva* – 1 výskyt
- *mluvit jako do jalový krávy* – 1 výskyt

Býk

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *býk* je 2,1 % (147 výskytů) z celkového počtu 6 872 výskytů lemmatu *býk* ve vytvořeném subkorpusu.

- *být silný jako býk* – 49 výskytů
- *jako rozzuřený býk* – 21 výskytů
- *působit jako červený hadr na býka* – 21 výskytů
- *být jako býk* – 20 výskytů
- *jako červený hadr na býka* – 12 výskytů
- *řvát jako býk* – 11 výskytů
- *je to jako bejk* – 7 výskytů
- *nadržený jako býk* – 2 výskyty
- *chlap jako bejk* – 1 výskyt
- *mít hlas jako býk* – 1 výskyt
- *paličatý jako býk* – 1 výskyt
- *tlustý jako býk* – 1 výskyt

Koza

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *koza* je 0,5 % (50 výskytů) z celkového počtu 9 533 výskytů lemmatu *koza* ve vytvořeném subkorpusu.

- *honit jako nadmutou kozu* – 14 výskytů
- *rozumět jako koza petrželi* – 9 výskytů
- *skákat jako koza* – 9 výskytů
- *je to v někom jako v koze*⁷⁴ – 5 výskytů
- *mečet jako koza* – 4 výskyty
- *být hubený jako koza* – 2 výskyty
- *mlsný jako koza* – 2 výskyty
- *potřebovat jako koza drbání* – 2 výskyty
- *být jako koza zahradníkem* – 1 výskyt
- *slabý jako kozy duch* – 1 výskyt
- *vidět jako do hubený kozy* – 1 výskyt

Ovce

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *ovce* je 0,4 % (36 výskytů) z celkového počtu 9 688 výskytů lemmatu *ovce* ve vytvořeném subkorpusu.

- *být jako ovce* – 9 výskytů
- *jako ovce na porážku* – 9 výskytů
- *jít jako ovce* – 6 výskytů
- *stát jako ovce* – 6 výskytů
- *hnát jako ovce na porážku* – 2 výskyty
- *být jako černá ovce* – 1 výskyt
- *být jako prašivá ovce* – 1 výskyt
- *chodit jako bludná ovce* – 1 výskyt
- *jít za někým jako ovce* – 1 výskyt

---

⁷⁴ Přirovnání *je to v někom jako v koze* je úryvek z knihy *Pábení* od Bohumila Hrabala. Význam z dat koprusu SYN verze 9 je, že toho má někdo plnou hlavu, má spoustu nápadů, myšlenek, názorů na danou věc.

Tele

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *tele* je 1,2 % (34 výskytů) z celkového počtu 2 917 výskytů lemmatu *tele* ve vytvořeném subkorpusu.

- *koukat jako tele na nová vrata* – 14 výskytů
- *být jako tele* – 9 výskytů
- *velký jako tele* – 7 výskytů
- *jako tele na porážku* – 2 výskyty
- *koukat jako tele* – 2 výskyty

Vůl

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *vůl* je 0,4 % (29 výskytů) z celkového počtu 6 985 výskytů lemmatu *vůl* ve vytvořeném subkorpusu.

- *krve jako z vola* – 9 výskytů
- *dřít jako vůl* – 8 výskytů
- *leje (z někoho) jako z vola* – 8 výskytů
- *jako dát volovi malinu* – 2 výskyty
- *vůl jak anděl* – 2 výskyty

Beran

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *beran* je 0,6 % (24 výskytů) z celkového počtu 4 274 výskytů lemmatu *beran* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jít jako beran* – 10 výskytů
- *být jako beran* – 7 výskytů
- *být tvrdohlavý jako beran* – 5 výskytů
- *držet jako beran* – 2 výskyty

Kozel

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kozel* je 0,7 % (18 výskytů) z celkového počtu 2 631 výskytů lemmatu *kozel* ve vytvořeném subkorpusu.

- *smrdět jako kozel* – 9 výskytů

- *jako udělat kozla zahradníkem* – 8 výskytů
- *tvrdohlavý jako kozel* – 1 výskyt

Kůzle

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kůzle* je 0,9 % (8 výskytů) z celkového počtu 896 výskytů lemmatu *kůzle* ve vytvořeném subkorpusu.

- *poskakovat jako kůzle* – 7 výskytů
- *být jako po kůzlatech* – 1 výskyt

Osel

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *osel* je 0,2 % (7 výskytů) z celkového počtu 4 488 výskytů lemmatu *osel* ve vytvořeném subkorpusu.

- *tvrdohlavý jako osel* – 4 výskyty
- *být hloupý jako osel* – 2 výskyty
- *kývat hlavou jako osel* – 1 výskyt

Hříbě

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *hříbě* je 0,3 % (3 výskyty) z celkového počtu 1 072 výskytů lemmatu *hříbě* ve vytvořeném subkorpusu.

- *poskakovat jako hříbě* – 2 výskyty
- *běhat jako hříbě* – 1 výskyt

Jehně

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *jehně* je 0,3 % (3 výskyty) z celkového počtu 947 výskytů lemmatu *jehně* ve vytvořeném subkorpusu.

- *být jako jehně* – 2 výskyty
- *podříznout jako jehně* – 1 výskyt

8.2.2 Drůbež

Slepice

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *slepice* je 1,6 % (73 výskytů) z celkového počtu 4 548 výskytů lemmatu *slepice* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako zmoklá slepice* – 54 výskytů
- *jít jako slepice po flusu* – 12 výskytů
- *kdákat jako slepice* – 5 výskytů
- *sedět jako slepice na vejcích* – 2 výskyty

Kachna

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kachna* je 1,3 % (66 výskytů) z celkového počtu 5 214 výskytů lemmatu *kachna* ve vytvořeném subkorpusu.

- *kvákat jako kachna* – 28 výskytů
- *chodit jako kachna*⁷⁵ – 13 výskytů
- *vypadat jako kachna* – 12 výskytů
- *kolébat se jako kachna* – 9 výskytů
- *mít žaludek jako kachna* – 2 výskyty
- *vypadat jako kachna v posledním tažení* – 2 výskyty

Krocan

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *krocan* je 3,5 % (49 výskytů) z celkového počtu 1 376 výskytů lemmatu *krocan* ve vytvořeném subkorpusu.

- *zrudnout jako krocan* – 22 výskytů
- *rudý jako krocan* – 15 výskytů
- *nadouvat se jako krocan* – 8 výskytů

---

⁷⁵ Přirovnání *chodit jako kachna*, *kvákat jako kachna* a *vypadat jako kachna* jsou ve většině příkladech součástí věty Jamese Whitcoma Rileyho, která je různě modifikována („*Pokud to chodí jako kachna, kváká to jako kachna a plave to jako kachna, tak to asi bude kachna.*“). Jedná se o tzv. duck-typing neboli kachní typování, je to způsob, jak rychle a jednoduše na základě prvotního pozorování vyhodnotit situaci (Chugh, Jhala, Rondon, 2012).

- *nafouknout se jako krocán* – 3 výskyty
- *hudrovat jako krocán* – 1 výskyt

Kohout

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kohout* je 0,5 % (44 výskytů) z celkového počtu 9 353 výskytů lemmatu *kohout* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako dva kohouti* – 21 výskytů
- *naparovat se jako kohout* – 14 výskytů
- *jako dva kohouti na jednom smetišti* – 6 výskytů
- *být jako kohout* – 3 výskyty

Husa

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *husa* je 0,4 % (31 výskytů) z celkového počtu 7 948 výskytů lemmatu *husa* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako hloupá husa* – 13 výskytů
- *chovat se jako husa* – 11 výskytů
- *koukat jako husa do flašky* – 3 výskyty
- *jít za sebou jako husy* – 2 výskyty
- *ošklubat jako husu* – 2 výskyty

Kuře

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kuře* je 0,1 % (6 výskytů) z celkového počtu 9 485 výskytů lemmatu *kuře* ve vytvořeném subkorpusu.

- *vypadat jako oškubané kuře* – 6 výskytů

Kačer

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kačer* je 0,2 % (2 výskyty) z celkového počtu 1 251 výskytů lemmatu *kačer* ve vytvořeném subkorpusu.

- *chodit jako kačer* – 2 výskyty

8.2.3 Mazlíčci

Pes

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *pes* je 0,5 % (451 výskytů) z celkového počtu 83 107 výskytů lemmatu *pes* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako zpráskaný pes* – 71 výskytů
- *jako vzteklý pes* – 46 výskytů
- *odprásknout jako psa* – 38 výskytů
- *jako honící pes* – 35 výskytů
- *být utahaný jako pes* – 28 výskytů
- *zbít jako psa* – 26 výskytů
- *jako prašivý pes* – 23 výskytů
- *otřepat se jako pes* – 21 výskytů
- *je někoho jako psů* – 18 výskytů
- *pojít jako pes* – 15 výskytů
- *zacházet jako se psem* – 15 výskytů
- *jako pes u boudy* – 12 výskytů
- *rvát se jako psi* – 10 výskytů
- *být věrný jako pes* – 9 výskytů
- *zabít jako psa* – 9 výskytů
- *zkusit jako pes* – 9 výskytů
- *být na sebe jako psi* – 8 výskytů
- *odkopnout jako psa* – 7 výskytů
- *hodit jako psovi kost* – 6 výskytů
- *běhat jako pes* – 5 výskytů
- *jako mlsný pes* – 5 výskytů
- *mít hlad jako pes* – 5 výskytů
- *páchnout jako zmoklý pes* – 5 výskytů
- *jít jako psovi pastva* – 4 výskyty
- *vyhnat jako psa* – 4 výskyty
- *honit jako psa* – 3 výskyty
- *třást se jako pes* – 3 výskyty
- *zlý jako pes* – 3 výskyty

- *být jako na psa* – 2 výskyty
- *být platný jako pes v kostele* – 2 výskyty
- *opuštěný jako pes* – 2 výskyty
- *nadřít se jako pes* – 1 výskyt
- *umřít jako pes za plotem* – 1 výskyt

Varianty základního výrazu *pes*

Pejsek

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *pejsek* je 0,8 % (37 výskytů) z celkového počtu 4 723 výskytů lemmatu *pejsek* ve vytvořeném subkorpusu.

- *chodit jako pejsek* – 18 výskytů
- *běhat jako pejsek* – 17 výskytů
- *být poslušný jako pejsek* – 1 výskyt
- *poslouchat jako pejsek* – 1 výskyt

Čokl

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *čokl* je 0,6 % (3 výskyty) z celkového počtu 466 výskytů lemmatu *čokl* ve vytvořeném subkorpusu.

- *být utahaný jako čokl* – 3 výskyty

Kočka

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kočka* je 0,7 % (189 výskytů) z celkového počtu 27 703 výskytů lemmatu *kočka* ve vytvořeném subkorpusu.

- *hrát si jako kočka s myší* – 109 výskytů
- *příst jako kočka* – 21 výskytů
- *našlapovat jako kočka* – 13 výskytů
- *prskat jako kočka* – 11 výskytů
- *chodit jako kočka* – 10 výskytů
- *škrábat jako kočka* – 5 výskyty
- *mít oči jako kočka* – 4 výskyty
- *být mrštný jako kočka* – 3 výskyty

- *přenášet jako kočka koťátka* – 3 výskyty
- *chodit jako kočka kolem horké kaše* – 2 výskyty
- *lísat se jako kočka* – 2 výskyty
- *mít se rádi jako kočka s myší* – 2 výskyty
- *bránit se jako divoká kočka* – 1 výskyt
- *být utahaný jako kočka* – 1 výskyt
- *číhat jako kočka na myš* – 1 výskyt
- *tahat jako kočka koťátka* – 1 výskyt

Kotě

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kotě* je 2,9 % (87 výskytů) z celkového počtu 2 997 výskytů lemmatu *kotě a* ve vytvořeném subkorpusu.

- *jako koťata* – 38 výskytů
- *být utahaný jako kotě* – 20 výskytů
- *utopit jako koťata* – 7 výskytů
- *být ospalý jako kotě* – 5 výskytů
- *příst jako kotě* – 5 výskyty
- *být hravý jako kotě* – 4 výskyty
- *přenášet jako kočka koťata* – 3 výskyty
- *být jako kotě* – 2 výskyty
- *být slepý jako kotě* – 2 výskyty
- *mazlivý jako kotě* – 1 výskyt
- *tahat jako kočka koťata* – 1 výskyt
- *vypadat jako utopené kotě* – 1 výskyt

Kocour

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *kocour* je 0,3 % (18 výskytů) z celkového počtu 6 464 výskytů lemmatu *kocour* ve vytvořeném subkorpusu.

- *drápat jako kocour* – 8 výskytů
- *chodit jako kocour kolem horké kaše* – 4 výskyty
- *vypadat jako kocour v botách* – 3 výskyty

- *prskat jako kocour* – 2 výskyty
- *mhourit oči jako kocour* – 1 výskyt

Štěně

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *štěně* je 0,05 % (2 výskyty) z celkového počtu 4 181 výskytů lemmatu *štěně* ve vytvořeném subkorpusu.

- *být opilý jako štěně* – 1 výskyt
- *být ospalý jako štěně* – 1 výskyt

Fena

Procentuální zastoupení přirovnání obsahující lemma *fena* je 0,06 % (1 výskyt) z celkového počtu 1 809 výskytů lemmatu *fena* ve vytvořeném subkorpusu.

- *ňafat jako fena* – 1 výskyt

9 Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala českými přirovnáními, která obsahovala lemma vybraných domácích zvířat a jejichž komparátorem je spojka *jako*. Zdrojem dat byl primárně korpus SYN verze 9 frazeologicky označovaný nástrojem FRANTA. Výsledky nejfrekventovanějšího zvířete (*psa*) byly navíc porovnávány se slovníky (*Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I., Slovník české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání*) a s mluvenými korpusy (ORAL verze 1, Ortofon verze 2). Zjišťovala jsem frekvenční rysy jednotlivých přirovnání, poté jejich variantnost, ve vybraných případech význam a funkci.

Celkově se procentuální zastoupení přirovnání v korpusu pohybuje v rozmezí 0,1 % až 3,7 % (v porovnání s celkovým počtem výskytů zvířete v korpusu). Největší procentuální zastoupení je u lemmatu *prase* (3,7 %), naopak nejmenší je u lemmatu *štěně* (0,05 %). Největší i nejmenší procentuální zastoupení neodpovídá počtu přirovnání u daných zvířat. Nejrozmanitější obsah přirovnání je u zvířete *pes* (33 výskytů různých přirovnání), pouze jedno přirovnání je hned u několika zvířat, jsou jimi *kuře*, *kačer*, *čokl* (expresivní varianta základního výrazu *pes*) a *fena*. Nejvíce se přirovnání objevují v beletrii. Z výzkumu vyplývá, že předmět frazeologie a idiomatiky je okrajovou, avšak nedílnou součástí českého jazyka. Tento poznatek je pouze hrubým odhadem, pro přesnější vyjádření by bylo třeba analyzovat více typů frazémů a idiomů.

Variantnost u přirovnání se projevuje především ve změně jejich formální stránky, dochází k obměně různých slovních druhů, délky přirovnání či k vyjádření různými synonymními tvary, která nesou určitou míru expresivity. K výraznějším obměnám však nedochází.

Ve slovnících se nachází větší počet přirovnání obsahující lemma *pes* než v psaném korpusu SYN verze 9. V korpusu se nevyskytují nová přirovnání, která by se nedala naleznout ve slovnících v podobné či stejné verzi. V mluvených korpusech se objevují nová přirovnání, ale jejich počet je v řádu jednotek, tudíž se nedá na základě takto zanedbatelného počtu hovořit o nově vzniklých ustálených přirovnáních. Z porovnání by vycházelo, že dochází k mírnému úpadku používání přirovnání. Toto tvrzení však nelze takto jednoduše potvrdit s ohledem na malé množství dat a na fakt, že frazeologie je předávána především ústně a já jsem porovnávala primárně data z psaného korpusu.

S výsledky výzkumu by se dalo dále pracovat. Data by mohla být porovnána s edukativními materiály, zde by bylo zapotřebí analyzovat i další druhy frazémů a

idiomů. Na základě potencionálních výsledků by se mohly aktualizovat informace o frazeologii a idiomatice vhodné k výuce.

10 Seznam použité literatury

Akademický slovník současné češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. 2017–2022, [cit. 2022-12-27]. Heslo Dobytek. Dostupné z WWW: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/dobytek/1/14566>.

Akademický slovník současné češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. 2017–2022, [cit. 2022-12-27]. Heslo Drůbež. Dostupné z WWW: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/drůbež/0/21482>.

ANDĚRA, Miloš a ČERVENÁ, Alena: *Svět zvířat XII. Domácí zvířata*. Praha: Albatros, 2001, s. 7–20.

CHUGH, Ravi, JHALA, Ranjit a RONDON, Patrick M. Nested Refinements: A Logic for Duck Typing. In: *SIGPLAN notices* [online]. NEW YORK: Assoc Computing Machinery, 2012, 47(1), s. 231-243 [cit. 2022-12-27].

CVRČEK, Václav. Dotazovací jazyk. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2021-03-23 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:dotazovaci_jazyk?redirect=1.

CVRČEK, Václav. Korpus neformální mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem: ORTOFON. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:ortofon>.

CVRČEK, Václav. Korpus ORAL. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:oral>.

CVRČEK, Václav. Korpus SYN2000. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2000>.

CVRČEK, Václav. Korpus SYN2005. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2005>.

CVRČEK, Václav. Korpus SYN2010. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2010>.

CVRČEK, Václav. Korpus SYN2015. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>.

CVRČEK, Václav. Korpus SYN2020. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-08-29 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2020>.

ČERMÁK, František. Anomálie. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. Dostupné z WWW: <https://www.czechency.org/slovník/ANOMALIE>.

ČERMÁK, František. Česká přirovnání. In: ČERMÁK, František a kol. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 384–413.

ČERMÁK, František. Monokolokabilita. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. Dostupné z WWW: <https://www.czechency.org/slovník/MONOKOLOKABILITA>.

ČERMÁK, František. Základy a zásady frazeologie a idiomatiky. In: ČERMÁK, František a kol. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 23–73.

ČERMÁK, František a HLADKÁ, Zdeňka. Přirovnání. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. Dostupné z WWW: <https://www.czechency.org/slovník/PŘIROVNÁNÍ>.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání*. Voznice: LEDA, 2009.

HLADKÁ, Zdeňka. Lexikologie. In: GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 65–108.

HLADKÁ, Zdeňka. Ten je vzdělané jak sviňa (K jednomu moravskému přirovnání). In: *Čeština doma a ve světě*, 1995, 3, s. 240–241.

HNÁTKOVÁ, Milena. Značkování frazémů a idiomů v Českém národním korpusu s pomocí Slovníku české frazeologie a idiomatiky. In: *Slovo a slovesnost*, 2002, 63 (2), s. 117–126.

HNÁTKOVÁ, Milena a KOPŘIVOVÁ, Marie. From Dictionary to Corpus. In: JESENŠEK, Vida a GRZYBEK, Peter (eds.). *Phraseology in Dictionaries and Corpora*. Maribor: Filozofska fakulteta, 2014, str. 155–168.

HORÁLEK, Jan a NĚMEC, Igor. *Dědictví řeči*. Praha: Panorama, 1986, str. 53–58.

JANOVSKÁ, Zuzana: *Domestikovaná zvířata ve frazeologických přirovnáních (Příspěvek ke studiu jazykového obrazu světa)*. Bakalářská práce. Praha: FF UK, 2010.

KOPŘIVOVÁ, Marie. Lexikologie. In: CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 65–78.

Kopřivová, M. – Laubeová, Z. – Lukeš, D. – Poukarová, P. – Škarpová, M.: ORTOFON v2: Korpus neformální mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Kopřivová, M. - Lukeš, D. - Komrsková, Z. - Poukarová, P. - Waclawičová, M. - Benešová, L. – Křen, M.: ORAL: korpus neformální mluvené češtiny, verze 1 z 2. 6. 2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

KOVÁŘÍKOVÁ, Dominika. Frekvence. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2021-02-22 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frekvence>.

Křen, M. – Cvrček, V. – Henyš, J. – Hnátková, M. – Jelínek, T. – Kocek, J. – Kovářiková, D. – Křivan, J. – Milička, J. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Šindlerová, J. – Škrabal, M.: Korpus SYN, verze 9 z 5. 12. 2021. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2021. Dostupný z WWW: <https://www.korpus.cz>

KŘEN, Michal. KonText. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-12-16 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/manualy:kontext:index?redirect>.

KŘIVAN, Jan. Automatická anotace frazémů a ustálených kolokací. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2021-09-02 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/seznamy:frazemy>.

KŘIVAN, Jan. Lemma. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-01-03 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>.

KŘIVAN, Jan. Poziční atribut. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-01-03 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:atributy_pozicni.

KŘIVAN, Jan. Token. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2021-01-16 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:token>.

KŘIVAN, Jan. Vítejte na wiki Českého národního korpusu. In: *Příručka ČNK*. [online]. 2022-05-23 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/seznamy:frazemy>.

KUPCEVIČOVÁ, Jelena a MRHAČOVÁ, Eva. Ustálená přirovnání se zooapelativem jako bázovým slovem v současné češtině, polštině, ruštině a ukrajinštině. In: *Eslavística Complutense*. Madrid: Universidad Complutense, 2004, s. 153–163.

MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice. Tematický frazeologický slovník I*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002.

Příloha č. 1: všechna vyhledaná přirovnání obsahující mnou analyzovaná domácí zvířata v korpusu SYN verze 9 frazeologicky označovaném nástrojem FRANTA

Přirovnání jsem řadila stejným způsobem jako seznam přirovnání v kapitole Výpis výsledků, tedy do tří větších skupin (dobytek, drůbež, mazlíčci), v nich poté dle frekvence – od nejfrekventovanějšího po nejméně frekventované. U lemmatu *prase* a *pes* jsou jejich expresivní výrazy pod základním výrazem daného zvířete.

Příklad	Absolutní frekvence
DOBYTEK	
Prase	416
jako prase	177
žít jako prase v žitě	30
chovat se jako prase	26
vypadat jako prase	16
mít se jako prase v žitě	17
být tlustý jako prase	15
potit se jako prase	15
ožrat se jako prase	11
být jako prase	9
bolet jako prase	9
smrdět jako prase	8
válet se jako prase	7
jezdit jako prase	6
cpát se jako prase	6
jet jako prase	5
kvičet jako prase	5
být ožralý jako prase	5
vožralej jako prase	4
být líný jako prase	4
funět jako prase	3
žrát jako prase	3
ležet jako prase	3
dálka jako prase	3
tlustý jako prase	3
být těžký jako prase	3
být špinavý jako prase	3
být velký jako prase	3
chlstat jako prase	2
opilý jako prase	2
být opilý jako prase	2
opít se jako prase	2

vzteklý jako prase	1
líný jako prase	1
být vypasený jako prase	1
být zlitý jako prase	1
zlít se jako prase	1
potřebovat jako prase drbání	1
být vyžraný jako prase	1
být zpoceny jako prase	1
jako když jde prase z bukvic	1
Svině (varianta základního výrazu prase)	
Svině	86
jako svině	74
chovat se jako svině	6
zachovat se jako svině	3
drahý jako svině	2
ležet jako svině	1
Kůň	259
dřít jako kůň	90
být jako na koni	33
jako splašený kůň	30
řehtat se jako kůň	23
rvát se jako koně	17
jako jankovitý kůň	9
jako když kopne kůň	9
být silný jako kůň	6
mít sílu jako kůň	6
trpět jako kůň	5
potit se jako kůň	5
vydržet jako kůň	3
utahaný jako kůň	3
nadřít se jako kůň	3
být uštvaný jako kůň	2
dupat jako kůň	2
běžet jako splašený kůň	2
být utahaný jako kůň	2
to je, jako když kopne kůň	2
vrazit jako splašený kůň	2
pádit jako splašený kůň	2
zkusit jako kůň	1
říčet jako kůň	1
kopat jako koně	1
Kráva	236
jako kráva	159
být jako kráva	32
velký jako kráva	18
být velký jako kráva	11
těžký jako kráva	6
bučet jako kráva	6
brečet jako kráva	2
jet jako kráva	1
mluvit jako do jalový krávy	1

Býk	147
být silný jako býk	22
být jako býk	20
jako rozzuřený býk	18
silný jako býk	14
mít sílu jako býk	13
řvát jako býk	11
působit jako červený hadr na býka	10
působit jako rudý hadr na býka	9
jako červený hadr na býka	7
je to jako bejk	7
jako rudý hadr na býka	3
být rozzuřený jako býk	2
nadržený jako býk	2
tlustý jako býk	1
rozzuřený jako býk	1
mít hlas jako býk	1
jako muleta na býka	1
působit jako muleta na býka	1
jako červená barva na býka	1
působit jako červená barva na býka	1
paličatý jako býk	1
chlap jako bejk	1
Koza	50
honit jako nadmutou kozu	12
rozumět jako koza petrželi	9
skákat jako koza	7
je to v někom jako v koze	5
mečet jako koza	4
hnát jako nadmutou kozu	2
poskakovat jako koza	2
být hubený jako koza	2
mlsný jako koza	2
potřebovat jako koza drbání	2
být jako koza zahradníkem	1
vidět jako do hubený kozy	1
slabý jako kozy duch	1
Ovce	36
jako ovce na porážku	9
být jako ovce	9
jít jako ovce	6
stát jako ovce	6
hnát jako ovce na porážku	2
chodit jako bludná ovce	1
jít za někým jako ovce	1
být jako černá ovce	1
být jako prašivá ovce	1

Tele	34
být jako tele	9
koukat jako tele na nová vrata	6
velký jako tele	6
čučet jako tele na nová vrata	4
koukat jako tele	2
jako tele na porážku	2
čumět jako tele na nová vrata	2
být velký jako tele	1
zírat jako tele na nová vrata	1
civět jako tele na nová vrata	1
Vůl	29
krve jako z vola	9
leje z někoho jako z vola	7
dřít jako vůl	5
dělat jako vůl	3
vůl jako anděl	2
jako když dáš volovi malinu	1
téct jako z vola	1
jako dát volovi malinu	1
Beran	24
jít jako beran	10
být jako beran	7
být tvrdohlavý jako beran	5
držet jako beran	2
Kozel	18
smrdět jako kozel	9
jako udělat kozla zahradníkem	8
tvrdohlavý jako kozel	1
Kůzle	8
poskakovat jako kůzle	5
skákat jako kůzle	2
být jako po kůzlatech	1
Osel	7
tvrdohlavý jako osel	3
kývat hlavou jako osel	1
hloupý jako osel	1
paličatý jako osel	1
být hloupý jako osel	1
Hříbě	3
poskakovat jako hříbě	2
běhat jako hříbě	1
Jehně	3
být jako jehně	2
podříznout jako jehně	1

DRŮBEŽ	
Slepice	73
jako zmoklá slepice	39
jít jako slepice po flusu	9
vypadat jako zmoklá slepice	7
kdákat jako slepice	5
sedět jako zmoklá slepice	4
jako slepice po flusu	3
stát jako zmoklá slepice	3
sedět jako slepice na vejcích	2
koukat jako zmoklá slepice	1
Kachna	66
kvákat jako kachna	28
chodit jako kachna	13
vypadat jako kachna	12
kolébat se jako kachna	9
mít žaludek jako kachna	2
vypadat jako kachna v posledním tažení	2
Krocán	49
zrudnout jako krocán	17
rudý jako krocán	13
nadouvat se jako krocán	5
zčervenat jako krocán	3
nafouknout se jako krocán	2
nadýmat se jako krocán	2
rudnout jako krocán	2
zrudlý jako krocán	2
hudrovat jako krocán	1
nafukovat se jako krocán	1
naparovat se jako krocán	1
Kohout	44
jako dva kohouti	21
naparovat se jako kohout	13
jako dva kohouti na jednom smetišti	4
být jako kohout	3
jako dva kohouti na smetišti	2
natřásat se jako kohout	1
Husa	31
jako hloupá husa	12
chovat se jako husa	11
oškubat jako husu	2
koukat jako husa do flašky	2
jít za sebou jako husy	2
hloupý jako husa	1
hledět jako husa do flašky	1
Kuře	6
vypadat jako oškubané kuře	6
Kačer	2
chodit jako kačer	2

MAZLIČCI	
Pes	451
jako zpráskaný pes	59
jako vzteklý pes	41
jako honící pes	35
jako prašivý pes	21
být utahaný jako pes	20
je někoho jako psů	18
odprásknout jako psa	18
zastřelit jako psa	16
otřepat se jako pes	15
zacházet jako se psem	14
jako zbitý pes	11
zabít jako psa	9
pojít jako pes	8
utahaný jako pes	8
jako pes u boudy	8
rvát se jako psi	8
zbit jako psa	6
zkusit jako pes	6
otřást se jako pes	6
být na sebe jako psi	6
mlátit jako psa	5
běhat jako pes	5
odkopnout jako psa	5
chípnout jako pes	5
jako mlsný pes	5
seřezat jako psa	5
být věrný jako pes	5
vyhnat jako psa	4
zpráskat jako psa	4
věrný jako pes	4
jít jako psovi pastva	4
zkoušet jako pes	3
zmlátit jako psa	3
ztřískat jako psa	3
zlý jako pes	3
honit jako psa	3
mít hlad jako pes	3
třást se jako pes	3
být vzteklý jako pes	3
páchnout jako zmoklý pes	3
výt jako pes u boudy	3
hodit jako psovi	2
opuštěný jako pes	2
odstřelit jako psa	2
vzteklý jako pes	2
hodit jako psovi kost	2
zastřelit jako prašivého psa	2
být jako na psa	2
hádat se jako psi	2
smrdět jako zmoklý pes	2
připadat si jako prašivý pes	2
být platný jako pes v kostele	2

hladový jako pes	1
jako psovi kost	1
předhodit jako psovi kost	1
být hladový jako pes	1
servat se jako psi	1
nadřít se jako pes	1
být jako zpráskaný pes	1
odkopnout jako prašivého psa	1
chcípnout jako prašivý pes	1
pojít jako prašivý pes	1
vykopnout jako prašivého psa	1
utrhovat se jako na psa	1
umřít jako pes za plotem	1
rvát se jako psi o kost	1
být uvázaný jako pes u boudy	1
Pejsek (varianta základního výrazu pes)	37
chodit jako pejsek	18
běhat jako pejsek	17
poslouchat jako pejsek	1
být poslušný jako pejsek	1
Čokl (varianta základního výrazu pes)	3
být utahaný jako čokl	2
utahaný jako čokl	1
Kočka	189
hrát si jako kočka s myší	68
pohrávat si jako kočka s myší	31
přist jako kočka	21
našlapovat jako kočka	13
chodit jako kočka	10
pohrát si jako kočka s myší	10
prskat jako kočka	7
prskat jako divoká kočka	4
mít oči jako kočka	4
škrábat jako kočka	3
přenášet jako kočka koťátka	3
být mrštný jako kočka	2
chodit jako kočka kolem horké kaše	2
lísat se jako kočka	2
mít se rádi jako kočka s myší	2
škrábat jako divoká kočka	2
být utahaný jako kočka	1
číhat jako kočka na myš	1
tahat jako kočka koťátka	1
bránit se jako divoká kočka	1
mrštný jako kočka	1

Kotě	87
jako kořata	38
být utahaný jako kotě	12
utahaný jako kotě	6
utopit jako kořata	5
příst jako kotě	4
přenášet jako kočka kořata	3
být ospalý jako kotě	3
být jako kotě	2
utopit jako kotě	2
hravý jako kotě	2
ospalý jako kotě	2
být slepý jako kotě	2
být hravý jako kotě	2
příst jako kořata	1
mazlivý jako kotě	1
tahat jako kočka kořata	1
vypadat jako utopené kotě	1
Kocour	18
drápat jako kocour	5
chodit jako kocour kolem horké kaše	4
škrábat jako kocour	3
vypadat jako kocour v botách	3
prskat jako kocour	2
mhouřit oči jako kocour	1
Štěně	2
být opilý jako štěně	1
být ospalý jako štěně	1
Fena	1
ňafat jako fena	1

Příloha č. 2: seznam přirovnání ze slovníku E. Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník I.* (Mrhačová, 1999) a F. Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1: Přirovnání* (Čermák, 2009)

EVA MRHAČOVÁ: NÁZVY ZVÍŘAT V ČESKÉ FRAZELOGII A IDIOMATICE: TEMATICKÝ FRAZEOLOGICKÝ SLOVNÍK I	
HESLO PES	POZNÁMKY
být hubený jako pes	
být opuštěný jako (ten) pes	
být platný jako pes v kostele	varianta lokálního výskytu: slepý jako pes na lovu
být unavený / utahaný jako (ten) pes	vyskytuje se i: čokl, štěně
být uvázaný jako pes (u boudy)	
být věrný jako (ten) pes	
být vztekly jako pes	
být zlý jako pes	
bolí / pálí / štípe to jako pes	
bylo / je jich (tam) jako psů	
být na někoho jako pes	
cítit se jako prašivý pes	
dělat něco jako když se pes pase	
dorážet na někoho jako pes	vyskytuje se i: psi
hádat se jako psi	
házet někomu něco jako psovi kost	
honit někoho jako psa	vyskytuje se i: čokl
chodí / je / kouká / sedí / vypadá jako spráskaný pes	
chodit jako panský pes	
chodit kolem něčeho jako mlsný pes	
chodit kolem něčeho jako pes kolem horké kaše	
chodit za někým jako pes	vyskytuje se i: pejsek
(chovat se) jako když pustí psa ze řetězu / jako pes puštěný ze řetězu	
jde mu to jako psovi pastva	
jednat / zacházet s někým jako se psem	
mají se rádi / jsou na sebe jako pes a kočka	
mít hlad / být hladový / hladný jako pes	vyskytuje se i: čokl
mlít hubou jako pes ocasem	
otřepat / oklepat se jako pes	
rvát se jako psi	vyskytuje se i: feny
řádit jako vztekly pes	
sluší mu to jako psovi uši	
štěkat na někoho jako pes	vyskytuje se i: fena
tahat se o něco jako psi o kost	
vyhnat někoho jako prašivého psa	
vyje jako pes (na měsíc)	
vynadat někomu jako psovi / seřvat někoho jako psa	
vyvádět jako vztekly pes	
zajít / chcípnout jako (prašivý) pes u cesty	
zastřelit někoho jako psa	
zkusit jako pes	
zmlátit / zbit někoho jako psa	
to je (rovné / křivé) jako když pes chčije	
HESLO PSÍ	
důležitý jako psí hovno	
studený jako psí čumák / nos	
zmrzlý jako psí hovno	
je tam zima jako v psí boudě	
lesknout se jako psí kulky / koule	
rvát se o něco jako o psí kost	
smrdět jako psí kšíry	
spát jako na psí kůži	
vypadat jako psí kšíry	

FRANTIŠEK ČERMÁK: SLOVNÍK ČESKÉ FRAZELOGIE A IDIOMATIKY 1: PŘIROVNÁNÍ	
HESLO PES	POZNÁMKY
být (na někoho) jako pes	
být hladový jako pes / mít hlad jako pes	
být hubený / vyzáblý / vychrtlý jako pes	
chodit za někým jako pes	
oklepat se / otřepat se / otrást se jako pes	
být opuštěný jako pes	
být utahaný jako pes	vyskytuje se i: čokl
být (někomu) věrný jako pes	
být vzteklý jako pes	
honit někoho jako psa	
mít žízeň jako pes	
být na sebe jako (dva) psi	
být na sebe / snášet se jako pes a kočka / kočka a pes / kočka se psem	
rvát se / srvat se (o něco) jako psi	
tahat se / rvát se o něco jako psi o kost	
vrhnout se na někoho jako psi	
hodit / házet někomu něco jako psovi (kost)	
sluší mu to / tomu to sluší jako psovi uši	
tancovat jako když psa zebou nohy	
vynadat / nadávat někomu jako psovi	
zbit / seřezat někoho jako psa	
zabít / zastřelit někoho jako psa	
zkusit / zkoušet jako pes nebo mít se (někde) jako pes	
je jich (tam) jako psů	
být / utrhnout se / utrhnout se na někoho jako na psa	
jednat / zacházet s někým jako se psem	
třást se jako (malej) pes	
olizovat se / chodit kolem něčeho jako mlsný pes	
chodit jako panskej pes	
připadat si / být jako prašivý pes	
vyvádět / vyletět jako vzteklej pes	
hnát se / rozehnat se za někým / vrhnout se na někoho jako vzteklý pes	
být / chodit jako zpráskaný / zbitý pes	
mlít hubou jako pes ocasem	
chodit kolem něčeho jako pes kolem horké kaše	
být (někde) (uvázaný) jako pes / u boudy / na řetěze	
být někde platný jako pes v kostele	
chcípnout / pojit (někde) jako pes za plotem / u cesty	
(je to) rovné / křivé jako když pes chčije	
jde mu to jako psovi pastva	
dělá (to) jako když se pes pase	